

Møte for lukkede dører
mandag den 8 juli 1946 kl. 19.40.

President: Natvig Pedersen.

Dagsorden:

1. Innstilling fra spesialkomiteen for industrireiseing om utnyttning av A/S Nordags anlegg (innst. S. I.).

Presidenten: Presidenten foreslår møtet holdt for lukkede dører.

Sundt: Hr. president!

Presidenten: Presidenten går ut fra at hvis det gjelder presidentens forslag, må møtet først bli satt for lukkede dører.

Sundt: Det har jeg intet imot. Men når presidenten etter reglementets § 54 foreslår at et møte skal holdes for lukkede dører, må man ha lov til å debattere det spørsmål. Jeg har intet imot at det gjøres for lukkede dører.

Presidenten: Presidenten foreslår at ordsiftet om hvorvidt denne sak skal behandles for lukkede dører, foregår for lukkede dører, og anser det for bifalt.

Sundt: En sak som denne, som angår behandling av innstilling fra spesialkomiteen tilkoblet St.prp. nr. 69, er i virkeligheten så alment kjent - den er forsåvidt kjent i den hele almenhet - at jeg ikke kan forstå hvilke hensyn det er som gjør at en så viktig sak, som har så meget med landsdelene og deres interesser å gjøre, ikke skal kunne behandles for åpne dører. Jeg kan ikke forstå hvorfor proposisjonen ble betegnet som hemmelig. Jeg kan forstå at innstillingen ble betegnet som hemmelig, når den behandler en hemmelig proposisjon, men avgjørelsen ligger her i Stortinget. Jeg synes det ikke er langt fra å være en meningsløshet at denne sak behandles for lukkede dører, med mindre man tilrettelegger grunner for det som ikke forefinnes i dokumentene.

Presidenten: Presidenten skal referere hva det er vedtatt tidligere med hensyn til spørsmålet om behandlingsmåten. Det ble reist da proposisjonen ble oversendt som hemmelig sak. Det ble da overlatt til presidentskapet å ta stilling til det, og presidentskapet ba om uttalelse fra spesialkomiteen. Spesialkomiteen fikk en

skriftlig uttalelse fra Handelsdepartementet, og presidenten skal referere den her:

«Til Spesialkomiteen til behandling av forskjellige industrisaker.

Årsakene til at Handelsdepartementet har fremmet St.prp. nr. 69 «Om utnytting av A/S Nordags anlegg» som hemmelig sak er følgende:

1. Av de verdiene som tyskerne etterlot seg i Norge og som idag forvaltes av Direktoratet for fiendtlig eiendom, er A/S Nordags anlegg og eiendeler langt de viktigste. Selv om Stortinget vedtar proposisjonen i sin nåværende form, vil det komme til å stå igjen en hel rekke uoppgjorte spørsmål som det er forutsetningen at dels det foreslåtte nye Årdalsselskapet, dels Direktoratet for fiendtlig eiendom fortsatt skal ta seg av. En del av disse spørsmålene, bl.a. forholdet overfor Electric Furnace Products Company Ltd. og A/S Tyssefaldene som nesten helt ut er på utenlandske hender, er meget kompliserte og det må anses for å være uheldig om en på det nåværende tidspunkt skulle få en offentlig debatt om dem.
2. Proposisjonen, og særlig de utrykte bilagene, inneholder atskillige teknisk-økonomiske data, driftskalkyler og redegjørelser for nye produksjonsmuligheter som det ville stri mot vanlig forretningspraksis å la komme til offentlighetens kunnskap.
3. Spørsmålene om kjøp av rå- og hjelpestoffer og om leveranser og salg av ferdige produkter hører også hjemme blant slike saker som det er lite ønskelig å få diskutert åpent.
4. Etter Handelsdepartementets skjønn vil det virke uheldig om de tilbudene om kjøp av A/S Nordags utstyr som er kommet fra Haugvik Smelteverk og den Chilenske Legasjon - begge representanter for utenlandsk kapital - blir videre kjent.
5. Statsråd Brofoss' dissens inneholder visse betraktninger om internasjonale konkurranseforhold som må antas å være framkommet under forutsetning av at proposisjonen blir behandlet som hemmelig sak.

Såfremt Stortinget følger regjeringens forslag om å behandle proposisjonen som hemmelig sak, vil det etter Handelsdepartementets oppfatning være naturlig at man senere treffer en avgjørelse om hvilke deler av proposisjonen og stortingsdebatten om den bør offentliggjøres.»

På grunnlag av skriv og behandling i spesialkomiteen, har spesialkomiteen skrevet som følger til Stortingets presidentskap:

«I komiteens møte idag ble referert vedlagte skriv fra Handelsdepartementet.

Det er i komiteen framkommet adskillige tvil om hvorvidt saken bør behandles for lukkede dører, men

under henvisning til de av departementet anførte grunner uttaler komiteen at den ikke vil tilrå å behandle saken for åpne dører.»

På grunnlag av denne uttalelse fra spesialkomiteen besluttet presidentskapet at det ikke ville fremsette forslag om noen annen behandlingsmåte enn den som opprindelig var fastsatt.

Kolderup: Hvor hemmelig denne sak er skal jeg få lov å illustrere ved å oversette ex tempore et lite utdrag av Lloyds Machinery Continental Edition for 15. juni dette år. Det heter under omtalen av de enkelte lands industrielle nyheter:

«Norge. Et nytt alluminiumverk. Statsministeren, hr. Einar Gerhardsen, opplyste at et stort moderne alluminiumsverk skal opprettes i Årdal. Verket vil begynne med å produsere 12 000 tonn alluminium årlig og senere øke denne produksjon til 24 000 tonn. Kraftstasjonen, som gir over 90 000 kilowatt, er praktisk talt ferdig. Statsministeren tilføyet at Norsk Hydro, som leverer kunstgjødsel, vil bli utvidet og at fabrikken ved Herøya ventes å begynne å lage alluminium.»

Det er et anerkjent begrep i demokratisk statsstyrelse at landets borgere skal ha adgang til å vite hva som avhandles i dets nasjonalforsamling så sant det på noen måte er mulig. Hemmelighet og hemmeligholdelse uten absolutt nødvendighet er vi alle enige om er noe som hører de diktatorisk styrte stater til. Denne hemmeligholdelse har vi under krigen fått visse erfaringer om. Vi har allesammen fått oppleve at der eksisterer ikke den hemmelighet som vi ikke fikk greie på hvis vi ønsket å få greie på den. De tider da vi brukte den brutale vold, er riktignok forbi, men der eksisterer alle mulige midler fra den provoserte snakkesalighet til mer ømme midler. Jeg har lyst til å illustrere hvor effektiv den hemmeligholdelse er, som man tror å kunne drive her i Stortinget. Der ble i sin tid utlevert en proposisjon, og den var så hemmelig at kun den komite, som skulle ha med saken å gjøre, fikk proposisjonen, ikke Stortingets øvrige medlemmer. Og så kunne vedkommende komites formann opplyse i et komitemøte, at han i en butikk i Oslo hadde hørt to ham ubekjente kvinnemennesker omtale saker som tydelig viste at proposisjonen var kjent i byen. Man må jo være klar over, at når en proposisjon først behandles forberedende i et departement, deretter kommer i Regjeringen og så blir trykt og blir behandlet av settere og korrekturlesere og visergutter, og det eneste som markerer at den er hemmelig, er at der på første side står trykt «Hemmelig», mens alle de andre sider overhodet ikke er merket «Hemmelig», og så denne hemmelighet deretter deles ut blant 150 stortingsmenn pluss de nødvendige funksjonærer, så er hemmeligheten en ganske herlig illusjon. Jeg behøver ikke å minne om hva der står om hemmeligheter i Haavamålet. Jeg

tror at denne hemmeligholdelse her, spesielt etter den opplysning jeg har gitt fra the Machinery Lloyds, stiller Stortinget i en latterlig stilling hvis det fortsetter å forsøke å behandle som hemmelig denne sak, som det viser seg at utlandet kjenner godt, og som alle vi, som har vært i forbindelse med saken, vet så inderlig godt at hvert eneste menneske i de konkurrerende firmaer, om jeg skal uttrykke meg så, og alle ellers i industrien som er interessert i saken, kjenner den meget bedre enn både de enkelte medlemmer i Stortinget og spesialkomiteens medlemmer.

Presidenten: Presidenten finner ikke at der er noen grunn til å trekke inn spørsmålet om diktatur eller demokrati i denne sak. Det er klart for alle at der er ikke noe medlem i denne sal som har noen personlig interesse av å hemmeligholde noe her. Om det er blitt kjent at der forberedes et verk i Årdal, så kan det derfor godt tenkes at der er detaljer i denne sak som det ikke vil være heldig å bekjentgjøre. Det er etter presidentens skjønn et spørsmål om hva som er formålstjenlig. Hva er den mest formålstjenlige behandling? Det er hele spørsmålet.

Statsråd Evensen: Når det gjelder spørsmålet om å behandle en sak hemmelig eller ikke hemmelig, vil jeg gjerne ha understreket det som presidenten sa. Det er nokså vanskelig å opprettholde den henstilling som er gjort fra Handelsdepartementet i denne sak etter det hr. Kolderup sa, og når man derved beskyldes for diktaturtendenser o.s.v. I den siste tid kommer man i alle saker fra bestemte hold, når det ikke passer inn i deres oppfatning av en sak, med at det er nazimetoder, det er diktatur, det er Quislingtendenser o.s.v. o.s.v. Hvis det ikke var mennesker innenfor statsadministrasjonen som var mer formelle enn jeg er, tror jeg ikke det var svært vanskelig, og jeg tror heller ikke det skulle bli særlig byråkrati hverken i den offentlige eller den private administrasjon. Vi har sett på saken rent praktisk. Det gjelder ikke spørsmålet om hvorvidt det skal bygges aluminiumfabrikk i Årdal eller ikke. Hr. Kolderup behøver ikke å oversette aviser, hverken amerikanske eller engelske, for å gjøre oss oppmerksom på hva der er diskutert om Årdals-anleggene. Det har stått, så vidt jeg husker, både i Verdens Gang og Arbeiderbladet uttalelser både fra statsministeren og andre om at man mener at Årdal bør bygges ut til aluminiumsfabrikk, og både om produksjonsmengden og mulighetene. Tyinkraften har også vært diskutert. Der har vært offentlige resolusjoner fra både den ene og annen samkjøring, selskap og fra kraftverk om nødvendigheten av å få Tyinkraften til Østlandet o.s.v. Det er ikke de hensyn som spiller inn.

Vi har i brevet til komiteen pekt på de årsaker som vi fant man burde ta hensyn til for at Stortinget skulle kunne diskutere friere, når det gjelder f.eks. dette om Electric Furnace Company Ltd. Der er jo forholdet, at Nordag har uten

særlig store rettigheter bygd ut i Furnace's kraftanlegg oppe i Saudafjellene. De har bygget oxydanlegg, og det kan tenkes at man i første omgang for å få oxydfabrikasjon i Norge må bruke Saudasjøens oxydanlegg. Der finnes ikke smelteovner. Man må da leie smelteovner fra Electric Furnace, som idag ikke er i drift, og man må leie kraft fra Furnace. Da kunne det - i ethvert fall gikk vi ut fra at det kunne - være formålstjenlig å diskutere dette for oss selv, før vi går videre til disse selskaper. Når det gjelder Tyssefallene, er også de - Tysse II - bygd ut av Nordag - uten at de regulære konsesjoner og rettigheter er i orden. Hvorvidt man ved avgjørelsen av om diskusjonen skal være offentlig, vil ta hensyn til de økonomiske og tekniske data, kalkyler o.s.v., og likeså spørsmålet om kjøp av råstoffer og hjelpestoffer, eller om hvorvidt Haugvik smelteverk mener det ærlig med sitt tilbud om å kjøpe hele Årdalanlegget, eller om det bare mener å skrote det ned - det vet jeg ikke, det får Stortinget avgjøre, men jeg ville nok kunne diskutere det noe friere, hvis jeg ikke regnet med å bli referert i avisene dagen etter. Jeg kan også tenke, at det samme gjelder for de betraktninger som statsråd Brofoss har gjort om de internasjonale konkurranseforhold og aluminiumskarteller m.v. Dette er de motiver som har ligget til grunn for Handelsdepartementets forslag, og hvis Stortinget ikke finner, at de er vektige nok, så skal det ikke stå på hverken meg eller Handelsdepartementet, det får da ligge i Stortingets egne hender. Jeg vil gjerne ha føyet til, at jeg vil heller ta risiko for, at en åpen debatt kan få uheldige virkninger på de økonomiske og tekniske ting vi skal foreta, enn gang på gang å bli stemplet som en som har diktaturtendenser og bruker nazimetoder m.v. Jeg synes at man i denne sal en gang for alle kunne være enig om at de forslag som kommer er ærlig ment, sett ut fra norske interesser.

Sundt: Jeg er den første til å medgi at man i enhver sak hvor det gjelder spørsmålet om lukkede eller åpne dørers forhandling, må bøye seg for det formålstjenlige, og jeg har, som presidenten vil vite, ikke tatt ordet nazi eller diktatur i min munn overfor statsråden. Jeg har heller ikke fremsatt noe positivt forslag om, at denne sak skal behandles for åpne dører, men jeg har etterlyst de grunner som taler for at den skulle føres for lukkede dører. Jeg benekter ikke at departementene ut fra sine hensyn i ethvert tilfelle tar, så langt de kan, objektive hensyn, men det har unektelig i det siste halvår vært noe av en makelighetstendens til at man behandler saker for lukkede dører, som like godt kunne vært tjent med offentlig behandling. Når det springer i øynene eller i ørene også her, så er det i virkeligheten fordi man, hvis man leser innstillingen, i grunnen ser svært lite av de hemmelige, eller om man vil, forretningsmessige ting som Handelsdepartementet hadde ønsket og med rimelighet også ønsker å holde i beredskap så lenge som mulig. Saken er jo

den, at i denne sak er det ikke så meget spørsmål om hva man skal gjøre med de etterladenskaper, som man ikke får bruk for i første omgang, men spørsmålet er, såvidt jeg forstår innstillingen, de absolutt interne norske anliggender. Skal aluminiumsselskapet drives? Skal man heller føre kraften over til Østlandet? Og fremfor alt: Hvilken organisasjonsform skal dette selskap i Årdal få? Det er disse spørsmål som i virkeligheten har den største interesse for norske almene forhold, og det er det som gjør det berettiget å reise spørsmålet om behandlingen skal skje for lukkede eller åpne dører.

Chr. Oftedal: Dette ordskifte må vel sees på bakgrunn av det som skjedde her den 4 april. Da ble der kjempet en drabelig kamp om det samme prinsipp: det offentlige eller lukkede møte, og når her blir reist den sak som hr. Sundt reiste, er det vel en ettervirkning av den erfaring Stortinget hadde den gang: Det ble en enstemmig stortingsbeslutning om så hurtig som mulig å få offentliggjort de deler av ordskiftet som kunne offentliggjøres, med det resultat at departement og regjering har sittet på denne sak inntil i disse dager. Jeg er enig med hr. Sundt i at for de argumenter som stortingspresidenten førte i marken gjennom det brev han leste opp fra Handelsdepartementet, er Stortinget nødt til å bøye seg; men det ville være bra, om den siste passus i dette brev ble tatt til etterretning, slik at vi kunne få ordskiftet og de kjensgjerninger som kan offentliggjøres uten å skade berettigede interesser, offentliggjort så snart som mulig. Og jeg håper at statsråden vil gjøre Stortinget og, jeg hadde nær sagt, Regjeringen denne store tjeneste å sørge for at så skjer hurtigst mulig.

Når dette er sagt, synes jeg også det er grunn til å levere en protest mot de argumenter representanten Kolderup benyttet for å få denne debatt offentlig. Jeg finner hans argumenter å være en fornærmelse mot Stortinget, som Stortinget ikke kan la sitte på seg. Dette å si at Stortinget gjør seg latterlig ved å behandle en sak for lukkede dører fordi saken allikevel vil bli omtalt utenfor, er ting som vi ikke kan la bli sittende på oss. Det er også en ganske overflødig ting å lese opp 2-3 linjer fra et utenlandsk kommersielt tidsskrift om saker som naturligvis alle vet er under drøftelse. Det er ikke det saken dreier seg om. Her er det detaljer og andre ting som ikke skal fram, det er det som er hovedsaken. Og da å si at to damer stod i en forretning og snakket om en sak som skulle vært hemmelig i Stortinget, og bruke det som argument for, jeg hadde nær sagt, at vi alle er sladrekjerringer, det synes jeg ikke går an.

Presidenten: Presidenten er enig med den siste taler i at stortingsvedtaket og de deler av proposisjon, innstilling

og ordskifte som kan offentliggjøres, bør offentliggjøres snarest mulig etter behandlingen.

Støstad: Jeg forlangte i grunnen ordet for å gjøre et par bemerkninger til representanten Kolderups anførsler her. Nå har imidlertid hr. Oftedal gitt ham en avstraffelse, slik at jeg kan gå nokså lett over det. Kun vil jeg si, at hvis Stortinget skulle ha gjort seg latterlig hver gang det i «forna dar» behandlet for lukkede dører saker som var omtalt i pressen, i norsk, svensk, dansk eller annen presse, da ville det ha vært latterliggjort mange, mange ganger. Og det må også være en feilerindring hos representanten Sundt, når han mener at det er noen slags makelighetshensyn som gjør at man behandler saker for lukkede dører. Jeg vil minne hr. Sundt om hvordan det var, la meg si i 20-årene og utover, hvor mange saker man da behandlet for lukkede dører. Var det makelighetshensyn, eller var det andre hensyn, landshensyn, som gjorde det? Jeg skulle tro at de regjeringer som den gang satt ved makten, ikke gjorde det av makelighetshensyn, men fordi de mente det var nødvendig. Det var også da enkelte ganger tvil om det var riktig å behandle sakene for lukkede dører, men man bøyde seg i alminnelighet i denne forsamling enstemmig for det syn som Regjeringen tok til spørsmålet. Og når vi har departementets skrivelse her, spesialkomiteens behandling, presidentskapets behandling, som samtlige går ut på at man får behandle denne sak for lukkede dører, da tror jeg Stortinget gjør klokt i å følge disse instanser. Men det er min forutsetning at det som kan offentliggjøres av denne debatt, innstillingen og proposisjonen, må offentliggjøres så snart som det overhodet er mulig å få i stand et slikt referat.

Sundt: Kun en kort bemerkning. Hr. Støstad må tilgi meg at jeg ikke i detalj erindrer hva det foregikk i 20-årene, det forbyr min unge alder meg. Men for øvrig vil jeg si til hr. Støstad at når jeg talte om en art makelighet, så kunne jeg like godt brukt uttrykket den overdrevne følelse av ansvarsfullhet som bevirker at departementene i enkelte tilfelle kanskje lettere går ut fra hva der bør holdes hemmelig enn hva der bør være for åpne dører.

Presidenten: Såvidt presidenten forstår, er det ikke tatt opp forslag om at saken skal behandles for åpne dører. Presidenten lar da votere over sitt forslag om at møtet holdes for lukkede dører. - Det ansees enstemmig bifalt.

Presidenten foreslår videre at Regjeringens medlemmer og de i forretningsordenens § 54 nevnte funksjonærer gis adgang til møtet, - og anser det for enstemmig bifalt.

Videre foreslår presidenten etter henstilling fra Handelsdepartementet, at direktør Erik Poulsson, Direktoratet for Fiendtlig Eiendom, direktør Thorbjørn Skjensvold, Forvaltningsstyret for A/S Nordag, industridirektør Slåtto, Handelsdepartementet, kontorsjef Skogen,

Handelsdepartementet, konsulent Conradi, Handelsdepartementet og kontorsjef Henriksen, Handelsdepartementet, gis adgang til møtet. - Det ansees enstemmig bifalt.

Saken i sin alminnelighet ble undergitt debatt.

Oksvik (komiteens ordfører): Det ville være ønskelig at man fikk avgjort denne saken uten i altfor sene nattetimer, og jeg skal iallfall som ordfører ikke være lang. Jeg håper at opposisjonen og ellers andre og vil følge eksemplet.

Jeg vil først kort si at ved siden av det som vi kan kalle Årdal-saken, er det jo en rekke andre spørsmål som er behandlet i denne proposisjon. Det er om administrasjonen av en rekke anlegg og eiendommer som ikke er medtatt i det spørsmål vi kan kalle Årdals-spørsmålet, men som nå ligger under A/S Nordags forvaltning, og da denne skal avvikles, må man samtidig treffe avgjørelse om disse spørsmål. Det er for det første Nordags andel i Glomfjord, som foreslåes overført til Vassdragsvesenet. Det er jo nokså rimelig fordi Glomfjord allerede før ligger under Vassdragsvesenet. Det er ennvidere Aura som foreslåes overført til Vassdragsvesenet. Så er det Tysse II og eiendommene i Eitrheim; dem er det for øyeblikket ikke noen spesielle planer for, og proposisjonen foreslår derfor at disse eiendommene fremdeles blir liggende under Direktoratet for fiendtlig eiendom. Og endelig har vi da Valsøyfjord kraftverk som etter proposisjonen var foreslått skulle overgå til Vassdragsvesenet, men som komiteen etter konferanse med departementsjefen innstiller på også inntil videre blir liggende under Direktoratet for fiendtlig eiendom, inntil saken kan fremmes særskilt og under hensyntagen til de interesser som Valsøyfjord hadde før krigen - idet Nordag hadde tatt Valsøyfjord kommunes eiendommer og anvendt dem uten å gi vederlag. Vi kan da få det spørsmål oppgjort og samtidig få ordnet med kraftleveransen fra dette anlegg til de kommuner omkring som trenger kraft. Alle andre eiendommer som nå har ligget under Nordag, forutsettes å overgå til det nye Årdal-selskap som proposisjonen foreslår skal opprettes for aluminiumsproduksjonen.

Det er fremholdt i diskusjonen at det kunne være en utvei å overføre til Østlandet disse 70 000 kW som nå er ferdig utbygd i Årdal, og der kan jo med letthet skaffes ytterligere 20 000 kW til, slik at det da vil bli 90 000 kW. Det er sikkert nok at det er den enkleste måte å ordne denne sak på. Men komiteen er kommet til det resultat at det ville være uforsvarlig av hensyn til de interesser som nå allerede er nedlagt i Årdal, og av hensyn til de store næringspolitiske interesser som Sogn og Fjordane fylke har. Proposisjonen har ikke villet gå den linjen, og komiteen følger proposisjonen. Statsråd Brofoss har i en dissens gitt anvisning på andre anvendelser for denne kraften iallfall delvis, nemlig å spre den på Vestlandet; men etter det som foreligger, kan komiteen ikke innse at den løsningen er

økonomisk forsvarlig, og er blitt stående ved å slutte seg til departementets forslag om å ferdigbygge anleggene i Årdal.

Å gå i detalj i disse spørsmål finner jeg ingen grunn til. Jeg forutsetter at Stortinget leser en del, selv i denne varme tiden, og at det iallfall har lest en del på en så stor og viktig sak. Det er sikkert nok at Årdal-anlegget, basert på aluminiumproduksjon, er det største tiltak som tyskerne gikk i gang med her i landet, og det er ikke noe sted at den anleggsvirksomhet som de drev, har ført til - vi får vel nesten si - så store resultater som i Årdal. Kraftanlegget var jo i vesentlig grad utbygd før, så det er ikke krigen som har skapt det; men fabrikkene er halvferdige og til dels mer, og det er enorme verdier som er samlet der. Både departementet og komiteen som har vært der borte på befaring er kommet til det resultat, at hvis vi ikke skulle fullføre dette, ville det være fullstendig meningsløst. Hvis *det i det hele tatt er noe man kan fullføre av det som er blitt satt i gang under krigen, så må det være dette anlegg.* Det er komiteflertallets oppfatning.

Det er anført av mindretallet i komiteen, at en vil sette de andre aluminiumsfabrikker her i landet i vanskeligheter ved at staten på denne måte går i gang og reiser dette anlegget.

Et komitemindretall anviser jo også andre utveier, men de utveier, som vi da skal få høre mer om siden, er for Årdals vedkommende absolutt raseringslinjen, - som komiteens flertall ikke kan følge. Vi må huske på at når det gjelder aluminiumsproduksjonen, var vi her i landet en stormakt. For en del år tilbake, behersket vi 10 pst. av verdens samlede aluminiumsproduksjon. På det tidspunkt måtte vi altså betraktes som en stormakt. Men det har klebet store mangler ved den aluminiumsindustri vi har hatt. Det har vært små bedrifter, og de har ikke vært modernisert. Den viktigste årsak til alt dette er kanskje at de alle sammen, bortsett fra Høyanger, har representert utenlandsk kapital og har vært reservebedrifter som de utenlandske aksjeselskaper satte i sving når det var konjunkturtider og når det passet med toppproduksjon, mens de stoppet når det kom til sløye tider, og overløt arbeidsledigheten og de vanskeligheter den skapte, til det norske samfunn. Vi kan derfor si at i stor utstrekning har disse bedrifter, som på mange måter har vært viktige bedrifter for de distrikter de har ligget i, likevel ikke fylt den oppgave som de skulle, hvis de hadde representert norske interesser og først og fremst hadde tatt hensyn til norske forhold. For Høyangers vedkommende er stillingen den at 51 pst. av kapitalen eies av norske interesser. Jeg sier ikke dette for å si noe nedsettende om de andre bedrifter, men jeg sier det for å klargjøre den rolle de har spilt. De har i vår industri vært en ustabil faktor, og er for de flestes vedkommende den dag i dag en ustabil faktor.

Vi mener derfor at staten må nytte muligheten og reise en aluminiumproduksjon, basert på kraft fra Årdal. Og hvis det er noe land som skulle ha betingelser for å kunne gjøre seg gjeldende i denne produksjon, skulle det være Norge med sin billige vannkraft. Det er forutsetningen at de midler som Årdals-anleggene representerer, og de midler som ellers blir ledige ved overtagelsen av Nordags eiendommer, skal settes inn som statens andel i dette selskap, og dermed vil det være tilstrekkelig kapital til å fullføre første byggetrinn og begynne på annet byggetrinn. Første byggetrinn omfatter 12 000 tonn, og annet byggetrinn gir 24 000 tonn. Det er også forutsetningen at man snarest mulig skal gå til full utbygging, idet man ikke regner med at lønnsomhet kan nåes ved en mindre kapasitet.

Det er etter det som foreligger, sikkert at det kan skaffes det nødvendige råstoff fra utlandet til denne produksjon, og komiteens flertall er av den oppfatning at i så måte er det ingen risiko. Vi er klar over at hvis denne bedriften bare skulle lage halvfabrikata og basere sin virksomhet på det, kunne det kanskje være atskillige innvendinger å gjøre. Men vi har den oppfatning at aluminium i dag er et metall som står foran en veldig ekspansjon. Det er nok slik at norsk forbruk i dag ligger på omkring 4 000 tonn, og det er et forholdsvis lite tall. Men vi vet også at når det gjelder dette metall, står vi innfor en revolusjon i vårt næringsliv og samfunnsnivå, og vi vil sikkert komme inn i en tid da det vil bli tale om masseforbruk og om store artikler som krever mengder i en ganske annen grad enn det vi tidligere har regnet med.

Vi tror derfor at de vanskeligheter som nok er der, og de usikkerhetsmomenter som kan være til stede, er der ikke grunn til å feste seg for meget ved. Trusten som man tidligere skremte med, er jo for øyeblikket iallfall oppløst, og det er ingen grunn til å tvile på at en norsk storbedrift her kan tilpasse seg og kan samarbeide med de utenlandske selskaper som det kan bli tale om. Uten å gå nærmere inn på det, må vi også være klar over at Norge er et land som ikke er tilsluttet noen blokk. Norge er et land som vil handle og samarbeide både med øst og vest, og vi må derfor regne med muligheter ikke bare i Vest- og Sydeuropa, men også med store deler av Øst- og Sydøsteuropa som marked. At det vil bety enormt for distriktene i indre Sogn, er det ikke nødvendig å gå noe nærmere inn på. Det er klart at dette anlegg ikke er lagt dit av hensyn til distriktsinteressene. Men når nå vannkraften er der og anlegget er kommet så langt som det er, og man beslutter å fullføre det, vil det naturligvis bety en veldig vinning for de distrikter som her støter til, ikke bare gjennom den industrielle utvikling som skapes i et industrifattig distrikt, men også ved den betydning det får direkte og indirekte på distriktets jordbruk. Og hvis vår nasjonale gjenreisingspolitikk etter frigjørelsen skal ha noen mening, må vi forsøke å samordne industriinteresser og jordbruksinteresser på en slik måte at de avbalanserer

hverandre og utfyller hverandre. Og det vil vi kunne gjøre på en utmerket måte ved å fremme dette anlegg.

Om selve anlegget er et stort flertall enig. Det er et mindretall på 3 representanter, Ingvaldsen, Kolderup og Solberg, som vil ha saken løst på en annen måte, får vi vel si, selv om jeg ikke kan kalle det noen løsning. De våger heller ikke helt å avvise aluminiumsproduksjon i forbindelse med de innkjøpte maskiner. Men de vil riktignok rasere anleggene i Årdal.

Innenfor flertallet er et også et mindretall. Det er venstre og bondepartiet. De vil gå aktivt inn for Årdalsanlegget. Men de hevder at de vil ha en annen organisasjonsform når det gjelder oppbyggingen av selskapet. Flertallet bygger på proposisjonen og går inn for at det skal bygges som et statsselskap, der staten til enhver tid skal ha minst 51 prosent av aksjekapitalen. Det er forutsetningen at fylker, kommuner og private, gjerne organisasjoner, arbeiderorganisasjoner og andre organisasjoner som kan ha interesse av det, må være med å tegne kapital og også være med i ledelsen av selskapet. Men vi bygger ikke på noen privatkapital i større utstrekning ved dette selskaps start. Vi regner med at det er staten som må sette inn alt vesentlig, og den øvrige kapital som kan komme til fra starten, vil neppe bli mer enn det som så å si må til for at aksjeselskapsformen etter loven kan opprettholdes.

Komiteens flertall har likevel gitt uttrykk for, at vi forutsetter at dette selskap får en slik handlefrihet, at det kan arbeide etter prinsipper og under forhold som tilsvare det de private selskaper under slike vilkår måtte ha.

Vi er fullt klar over at et byråkrati vil ødelegge de muligheter som ligger her, og vi mener at der fra starten av må tas forholdsregler så at man unngår det. Vi er også klar over at man må ha frihet til å betale de lønninger og andre vilkår som må til for å kunne skaffe de kvalifiserte folk som man trenger i en bedrift av denne art. Vi forutsetter også at arbeidere og funksjonærer får innflytelse i bedriften, og at de også blir representert i styret, slik at der fra første stund av skapes en atmosfære som skulle være gunstig for en bedrift av denne art. Det er jo den første i sitt slag, en storbedrift som vi på denne måte starter under statens ledelse. Og vi er fullt klar over at ikke bare denne bedrift, men også fremtidige bedrifter i stor utstrekning vil avhenge av hvordan et slikt eksperiment faller ut.

Men vi har den tillit til arbeiderne og funksjonærene og andre som skal medvirke her, at også de forstår den oppgave og vil gå inn for den. Det tør kanskje tenkes at det er mange som fremdeles har sine store tvil. Jeg vil gjerne si til disse at det er tro som skaper resultater, og tvil som dreper. Det er nemlig sagt så ofte i diskusjoner at det er bare det private initiativ på den gamle måte som kan skape virkelige resultater. All ære for det private initiativ på den gamle måte. Men vi må jo regne med at under nye forhold - kan det tenkes - å flytte egoismen fra enkeltperson og over

på kollektiv basis. Vi i flertallet vil iallfall gå inn for at man skal forsøke på den nye vei, og vi vil be Stortinget i dag være med og gjøre vedtak om en bedrift av denne art i Årdal og dermed legge grunnlaget for en industriell form som vitterlig er ny, og som muligens ikke vil bli alminnelig her i landet, men som iallfall bør prøves, selv om man til en viss grad kan si det er et eksperiment. Jeg vil slutte med å anbefale komiteens innstilling. Det vil vel muligens senere i debatten være anledning til å komme tilbake til ting som opposisjonen vil anføre, men det vil være urimelig å bruke mer tid på denne innstillingen nå. Jeg vil da bare slutte med at det i komiteinnstillingens konklusjon må gjøres en liten forandring. Det står i proposisjonen at eiendommen i Glomfjord går over til Vassdragsvesenet. Det skal gjøres den forandring at det er Nordags andel i Glomfjord som skal overgå til Vassdragsvesenet. I punkt 3 etter oppregningen av Tysse II og Eitrheim vil vi også ha satt inn at Valsøyfjord Kraftverk foreløpig skal ligge under Direktoratet for fiendtlig eiendom. Det siste er bare en følge av innstillingen vedrørende Valsøyfjord.

Presidenten: Presidenten foreslår at de representanter som tegner seg heretter, får inntil 10 minutter - og anser det for bifalt.

Presidenten vil få lov å rette en trykkfeil i innstillingen på side 3, første spalte, nest nederste avsnitt. Det er en trykkfeil som er korrigerert, men som ikke er kommet med i korrekturen. Det står: «Norge har i dag følgende aluminiumfabrikker av betydning:» Så står det oppregnet en rekke fabrikker. Etter «Vigeland» skal det settes punktum, og så kommer inn som en parentes: «De to siste må en regne med blir lagt ned for godt.»

Så er det konklusjonens III, hvor det skal stå: At Handelsdepartementet fastsetter hvor stor del av verdien av de under I, punkt 4, nevnte anlegg skal dekkes osv.

Ingvaldsen: Når det gjelder utnyttelsen av A/S Nordags anlegg, er det, som ordføreren uttalte, enighet i spesialkomiteen om alle saker, unntatt utnyttingen av Årdals-anleggene og hva der står i forbindelse med disse. Kjernen i Årdals-anleggene er Tyin kraftanlegg, som utnytter et fall på 1 000 meter i Årdalselven mellom Tyin og Årdalsvannet. Tyinfallene er det østligste av alle de store fossefall på Vestlandet og ligger nesten midt i det sydlige Norge. Det har vært på tale å slå en tappetunnel og dermed overføre en del av det vannet som nå renner ned gjennom Begnavassdraget og Drammenselven, til Tyin for å utnytte den store sammenhengende fallhøyde her. Kraftstasjonen ligger i den indre ende av Årdalsvannet, som er ca. 8 km langt og skilt fra Sognefjorden ved Årdalstangen. Årdalsvannet ligger bare 4 meter over havflaten. Tyskerne fullførte kraftanlegget under krigen, og det er i dag utbygd for ca. 75 000 kW. Det er planlagt regulering for inntil 92 000 kW, og det kan ved

ytterligere reguleringer økes en del til. Kraftanlegget er et helt moderne og førsteklasses anlegg med kraftstasjon og rørgate sprengt inn i fjellet. Tyin kraftanlegg representerer derfor i dag en meget stor realverdi, som selvfølgelig ikke kan ligge unyttet, men må benyttes på den for landet gunstigste måte. Tyskernes hensikt med kraftanlegget var å benytte det til aluminiumfremstilling basert på å anvende bauxitt som råmateriale. Bauxitt finnes i tempererte strøk omkring Middelhavet og må importeres derfra. En god del av de andre råmaterialer må også importeres. Det første trin i fremstillingen av aluminium fra bauxitt er fremstillingen av aluminiumoksyd. Dette skulle foregå på Årdalstangen, som ligger i bunnen av fjorden, mens selve elektrolyseanlegget, hvor aluminium fremstilles ut fra oksydet, skal ligge i Årdal like ved kraftstasjonen og ca. 1 mils vei fra Årdalstangen. Denne plassering ble bestemt av tyskerne. Ellers ville man selvsagt ha foretrukket en tomt hvor både oksyd- og aluminiumfabrikk kunne plasseres ved siden av hverandre like ved sjøen. Som det fremgår av proposisjonen, har man i Norge tidligere fremstilt ca. 30 000 tonn aluminium pr. år. Den aller vesentligste del av denne aluminium er fremstilt av importert aluminiumoksyd. Den vanlige fremstilling av oksyd med bauxitt som utgangsmateriale foregår etter den såkalte Bayerprosess, en ekstraksjonsprosess som ikke krever elektrisk kraft. Selve fremstillingen av aluminium fra oksyd foregår derimot ved elektrolyse i smeltebad og krever derfor store mengder kraft.

Her i landet er det bare Høyanger som i de senere år har fremstilt aluminiumoksyd selv. Høyanger Oxydfabrikk er basert på Pedersen-prosessen, og er det eneste anlegg i verden som anvender denne prosess. Ved Pedersen-prosessen smeltes først bauxitten sammen med kalksten i store elektriske lysbueovner, og den slagg som herved dannes, blir knust og ekstrahert på tilsvarende måte som ved Bayer-prosessen.

Pedersen-prosessen har altså en smeltebehandling av bauxitten før ekstraksjonen. Dette skyldes at den opprinnelig var uteksperimentert for å kunne anvende aluminiumsfattige råmaterialer. Denne Pedersen-prosess tillater derfor også å benytte bauxitt med noe høyere siliciumsinnhold enn Bayer-prosessen. Man må imidlertid være klar over at oksydfremstillingen derved fordyres, idet man må tilsette mer kalksten jo mer silicium bauxitten inneholder. For bauxitt av vanlig kvalitet må man for hver 100 tonn sette til 80 tonn kalksten i smelteovnene, og tilsvarende mer jo mer siliciumsholdig bauxitten er. Man må også være klar over at selv av den vanlige bauxittkvalitet, som inneholder ca. 57 pst. aluminium, vil den slagg som sendes til ekstraksjonsverket, inneholde bare 47 pst. aluminium. Den materialmengde som må behandles i ekstraksjonsverket, blir derfor betraktelig større ved Pedersen-prosessen enn ved Bayer-prosessen. Pedersen-prosessen blir derfor selvfølgelig

vesentlig dyrere enn Bayer-prosessen. Fordyrelsen utgjør for tiden minst 150 kroner pr. tonn aluminium, dvs. ca. 12 pst. av aluminiumsprisen for tiden. De sakkyndige har også uttalt at fremstillingen av oksyd etter Pedersen-prosessen, som oksydfabrikken på Årdalstangen er planlagt for, ikke kommer på tale. De forbedringer i Pedersen-prosessen som er antydnet i proposisjonen ved å fremstille forskjellige biprodukter, er for tiden helt på det uvisse, og så vidt jeg kan skjønne, kan man nesten anse det utelukket at det her foreligger sådanne muligheter at det kan forandre prisforholdet nevneverdig. De anlegg som tyskerne har oppført på Årdalstangen for fremstilling av oksyd etter Pedersen-metoden, må derfor anses som ubrukelige for aluminiumoksyd-fremstilling.

Jeg vil imidlertid henlede oppmerksomheten på at lysbueovnene for oksydfremstilling på Årdalstangen er av praktisk talt samme spesifikasjon som de elektroovner som eventuelt må anvendes i rujernsverket på Orkanger. Benyttes disse lysbueovner til rujernfremstilling, f.eks. ved å overflytte dem til jernverket, ville de med en del mindre tillempninger, bl.a. av de trakter som råmaterialene tilføres ovnene gjennom, kunne produsere 25-30 tusen tonn rujern hver. I dag er det på Årdalstangen 3 sådanne ovner, hvorav den ene er ferdigmontert og de to andre foreligger i deler.

Av selve elektrolysefabrikkene på Årdal, som altså ligger 1 mils vei fra sjøen, er den ene halvdel - en smeltehall beregnet på 12000 tonn aluminium pr. år - praktisk talt ferdigmontert. Det mangler dog en del utstyr, f.eks. transformator for likeretteranlegget, men sådanne transformatorer finnes andre steder i landet. Av den andre smeltehallen er bygningen halvferdig eller vel så det, men der er ikke utført noen fundamenter eller montering av aluminiumsovnene. Den ene smeltehall, som altså er praktisk talt ferdig, er et meget pent og tidsmessig anlegg, det er det neppe tvil om. På den annen side må man være klar over at det langt fra er noe enestående i sitt slags. Størrelsen av elektrolyseovnene, som spiller en meget stor rolle for fremstillingsprisene, er den samme som ved Høyanger, nemlig for 33 000 ampère. I Amerika anvendes allerede nå for en stor del ovner for 46 000 ampère, og ovner på 100 000 ampère vil sannsynligvis snart være et faktum, hvis det ikke allerede er det.

Alt det materiell for aluminiumsfabrikasjonen som nå finnes her i landet etter tyskerne, må selvfølgelig søkes nyttiggjort på beste måten.

Ifølge proposisjonen og flertallsinnstillingen skal den ene smeltehall snarest settes i stand, hvortil må påkostes ca. 8 millioner kroner, og aluminiumsproduksjonen opptas med henblikk på å øke aluminiumsfabrikasjonen til 24 000 tonn og fullføre oksydfabrikken på Årdalstangen. Denne løsning er jo tilsynelatende meget selvfølgelig og naturlig, men som jeg har anført, er der en rekke tekniske betenkeligheter, og de forretningsmessige betenkeligheter er selvfølgelig ikke mindre.

Verdensproduksjonen av aluminium lå i årene før krigen på ca. 400 000 tonn pr. år, men steg de siste par år således at den i 1939 lå på mellom 500 000 og 600 000 tonn pr. år. Denne økning var sterkt krigsbetonet, og samtlige norske fabrikker var i gang i denne perioden.

Produksjonen i De forente stater var før krigen ca. 165 000 tonn og i Canada 60 000 à 70 000 tonn pr. år. Resten av produksjonen var fordelt på Tyskland, Frankrike, England, Italia, Sveits, Russland og Japan og også for noen ganske små anleggs vedkommende på enkelte av Balkanlandene og Spania. Under krigen steg produksjonen voldsomt, særlig i De forente stater og Canada, i De forente stater til 1,2 million tonn og i Canada til 500 000 tonn pr. år. Produksjonen i disse to land er derfor nå ca. 4 ganger så høy som verdens totale forbruk før krigen. Samtidig er også produksjonen steget i England og sikkert også i Russland, uten at man har sikre oppgaver for produksjonen i dette siste land. Den totale produksjonskapasitet i dag er derfor 2,3-2,5 millioner tonn, og derved er i grunnen hele aluminiumsfabrikasjonen kommet i en ny stilling. Forbruket av aluminium i De forente stater svingte før krigen mellom 100 000 og 150 000 tonn pr. år, den var altså bare 10 pst. av den nåværende produksjonskapasitet. Forbruket i Canada var også under 10 pst. av produksjonskapasiteten i dag. Det er derfor innlysende at disse to verdens største produsenter av aluminium i første rekke må basere sitt salg på eksport.

Før krigen besto der et såkalt aluminiumkartell, nemlig Aluminium Alliance Co., med hovedsete i Basel i Sveits. Samtlige aluminiumsselskaper med unntakelse av Aluminium Company of America samt de russiske og japanske selskaper var aksjonærer i dette kartell. Aksjonærene var enige om å avpasse den totale produksjon etter et beregnet behov. Etter krigens opphør er Aluminium Alliance Co. oppløst, og det er ikke og vil neppe heller bli dannet noe nytt kartell eller noen ny sammenslutning blant aluminiumprodusentene. Amerika som også tidligere sto utenfor kartellet, hindres av trustloven. Det vil sikkert bli en ytterst sterk konkurranse blant aluminiumprodusentene for å få avsatt sine produkter. Det er i dag overmåte vanskelig å anslå verdensbehovet av aluminium for årene framover. Det foregår nå en omstilling til fredsproduksjon, og det arbeides intenst på en rekke felter hvor aluminium nok har sjanse til å erstatte jern, men betingelsen for dette er først og fremst at aluminium kan komme betydelig ned i pris.

De amerikanske og kanadiske fabrikker har under krigen fått anledning til helt å avskrive sine store moderne fabrikanlegg og kraftanlegg og arbeider derfor med billig kraft og uten belastning for amortisering. Disse fabrikker er som sagt helt moderne, med ovnsaggregater som iallfall er 50 pst. større enn de vanlige europeiske ovner, også enn ovnene i Årdal. Og endelig har man på grunn av de enorme anlegg kunnet gå til en sterk automatisering, så mannskapsstyrken pr. produsert tonn aluminium er meget liten.

Aluminiumforbruket i Norge har vært ca. 4 000 tonn, og Høyanger alene produserer mellom 8 og 9 000 tonn pr. år. En fabrikk i Årdal må derfor utelukkende baseres på eksport.

Hva markedsforholdene angår, så regner man de tre hovedmarkeder Europa, China og India som de sannsynligste. Det sier seg imidlertid selv at det vil gå atskillig tid innen forholdene er så avklart at salg på frihandelsbasis kan gjenopptas. Eksporten må derfor baseres på varebytte. Da en eventuell differanse mellom eksport og import må gjøres opp i sterk valuta hvis en skal ha noen sikkerhet, er Norge ugunstig stilt og ikke som enkelte synes å tro, heldig stilt. Tyskland som hadde et stort forbruk av aluminium, vil sikkert for år framover bli begrenset til et forbruk som strengt motsvarer et meget nøkternt fredsbehov, neppe overstigende 30-40 000 tonn pr. år. Det franske og engelske marked dekkes helt av innenlandsk produksjon, pluss for Englands vedkommende import fra den kanadiske dominion. Med hensyn til Øst-Tyskland og Balkan-landene er jo forholdene her for tiden så uklare at man neppe kan regne med noen vesentlig eksport til disse land. Handelsmessig sett vil vel også disse land bli knyttet nærmere til Russland, og gjennom sine egne og de tyske aluminiumfabrikker som ligger i den russiske sonen, er det sannsynlig at russerne kan tilfredsstille ikke bare det russiske behov, men at de også har atskillige kvanta aluminium til overs for eksport. Hva China og India angår, så har kanadiske og engelske aluminiumsprodusenter produksjonsavdelinger i begge disse land.

Hva prisene angår, så var disse før krigen 2 200 til 2 500 kr. pr. tonn. I dag er de nede i ca. 1 340 kr. pr. tonn. Det billigste kalkulerte alternativ for trin I i Årdal er 1 427 kr. pr. tonn. Det er da bare regnet med amortisasjon av de 8 millioner kroner som skal til for å fullføre anlegget, og ikke med noe av det som ellers settes inn. Man har heller ikke kalkulert med de meget betydelige utgifter til forskning og eksperimentering som er nødvendig for stadig å kunne yte effektiv kundeservice. Nye anvendelsesområder for aluminium vil vel fremdeles være resultatet av produsentenes arbeid, og man unngår ikke her å støte på patenter. For øvrig henviser jeg til finansministerens dissens hvorav det fremgår hva han mener om markedsutsiktene.

Våre nåværende aluminiumfabrikker har en samlet kapasitet på ca. 38 000 tonn, mens det innenlandske forbruk som nevnt er 4 000 tonn. En ny fabrikk i Årdal kan under ingen omstendigheter antas å lette avsetningsforholdene for de fabrikker vi har, tvert imot. Av disse bedrifter er det bare Høyanger, som også er den eneste i hvilken det også er delvis norsk kapital, som har hatt en noenlunde jevn produksjon. Ved de andre bedrifter har produksjonen vært meget ujevn med tilsvarende vanskeligheter for arbeidere og funksjonærer. Disse bedrifter er også umoderne og derfor lite konkurransedyktige. Det er fare for at flere av dem kan bli nedlagt meget snart, hvilket vil medføre de største

vanskeligheter for de samfunn som er avhengig av disse bedrifter. På de fleste steder er det meget små muligheter for å etablere ny industri, og en flytning av befolkningen er ikke noen helt enkel affære under de nåværende boligforhold. Det skulle derfor være meget naturlig å søke å overdra det forhåndenværende materiell for aluminiumsfremstilling til disse bedrifter og selvfølgelig da på betingelser som vil trygge en jevn fremtidig produksjon. En rekke forskjellige alternativer kan her komme på tale, fra andel i bedriften til utleie av materiellet på bestemte vilkår. Man skal ikke glemme at interessentene i disse bedrifter til dels hører til nasjoner som for tiden lider sterkt under kapitalmangel. Samtidig kontrollerer de etter hva jeg forstår, både bauxittleier og oksydfabriker, men trenger den billige elektriske kraft til elektrolysen, og denne kraften har de i de eksisterende anlegg her i landet. Det skulle derfor være gode muligheter for å oppnå en fordelaktig ordning for alle parter. Fra A/S Haugvik Smelteverk er det allerede kommet anmodning om å få kjøpe sådant materiell.

Ved denne ordning må selvsagt Tyin kraftanlegg utnyttes for landet på annen måte og først og fremst til elektrifisering av Vestlandet, hvor elektrifiseringen ligger langt tilbake. Nå er det et beklagelig faktum at Tyin som jeg nevnte, ligger langt inne i landet, innenfor Sognefjorden, nesten midt i det sønnenfjelske Norge. Målt i luftlinje er avstanden fra Tyin til skjærgården utenfor Sognefjorden 17 $\frac{1}{2}$ mil og fra Tyin til Oslo 23 mil. Landskapet omkring Sognefjordens mange armer er selv etter norske forhold meget vilt. Fjellene reiser seg stupbratte fra fjordarmene opp til ca. 1 000 meters høyde, med partier innimellom på 15-1700 meter. Bebyggelsen ligger vesentlig ute ved kysten, og den er den indre del meget liten og spredt i små grender i dalførene. En utstrakt distribuering av Tyin-kraften på Vestlandet er derfor bent fram ugjennomførlig. Elektrifiseringen her er derfor også planlagt utført ved utbygging av flere mindre vannfall, som det i og for seg er overflod av. Finansministeren har fremholdt at han anser det riktig å benytte Tyin-kraften til en stamlinje nordover for å komme sammen med Tafjordanleggets linjenett og sørover for å komme i forbindelse med anleggene på Bergenshalvøya. Jeg vil ikke benekte muligheten av at en sånn samkjøringslinje en gang i fremtiden kan bli aktuell i forbindelse med et samkjøringsnett for hele det sydlige Norge. Men å gå i gang med en sånn linje nå i det terreng det her gjelder, vil etter min mening bokstavelig talt være å føre Vestlandets elektrifisering ut på viddene. Det er de ytre strøk på Vestlandet som i særlig grad trenger elektrifisering.

Det annet alternativ er å overføre Tyin-kraften til Østlandet, som i denne forbindelse omfatter Østfold, Akershus, Buskerud, Vestfold, Telemark, Oppland og Hedmark fylker med tilhørende byer. I dette område bor ikke langt fra halvdelen av landets innvånere. Elektrisitetsbehovet på

Østlandet er særlig stort på grunn av den lave vintertemperatur og den store industri. Betydningen for landet av denne industri er det vel unødvendig å peke på. Jeg vil bare minne om treforedlingsindustriens betydning for vår eksport og for en lønnsom utnyttelse av våre skoger. Mens vannfallene i Sogn og Fjordane fylker motsvarer ca. 15 kW pr. innbygger, er det tilsvarende tall for Østlandet ca. 2,5 kW. I vinter var samtlige elektrodekjeler ved papirfabrikkene og andre fabrikker koplet ut, Hydro gikk over til kullfyring på Herøya, og smelteverkene ved Porsgrunn, Hafslund og Notodden gikk med sterkt redusert produksjon. Likevel måtte elektrisitetsforbruket til borgerlig behov ved rasjonering reduseres helt ned til ca. 85 prosent. -

Presidenten: Presidenten beklager å måtte avbryte taleren. Men den reglementsmessige tid er forbi, og presidenten vil foreslå at forhandlingene fortsetter til denne sak er ferdigbehandlet, og håper at det vil kunne skje i løpet av et par timer. - Presidentens forslag anses bifalt.

Videre vil presidenten foreslå at de talere som heretter tegner seg, får en taletid av inntil 5 minutter - og anser det som enstemmig bifalt.

Ingvaldsen: Antar man meget forsiktig at behovet vil stige med 5 pst. pr. år - i de senere år har stigningen vært 7,6 pst. - vil Østlandets behov ikke kunne dekkes før vinteren 1952-53. Man forutsetter da at følgende anlegg blir ferdige i denne tid: Nore II Hol, Mår, Kaggefoss og Vinstra. Elektrodekjelene vil i hele denne periode selvsagt bare kunne forsynes med spillkraft og koples ut i vintermånedene. Overføres Tyinkraften til Østlandet, vil den kunne nyttiggjøres fullt ut fra første stund, og det vil bli balanse i kraftforsyningen fra vinteren 1948-49. Gjennom Østlandets samkjøringsnett vil Tyin-kraften kunne utnyttes i by og bygd og styrke en allsidig produksjon og eksport og redusere vår import. Det kan vel ikke være tvil om at en sådan utnyttelse er langt bedre for vårt land som helhet og uendelig sikrere enn å reservere dette verdifulle anlegg for aluminiumsfabrikasjon.

Hva vil en sådan ny aluminiumfabrikk i Årdal koste? Ifølge proposisjonen skal man i første omgang sette inn 15 millioner kroner i kontanter og diverse anlegg inklusive Tyin kraftanlegg, taksert til 55,3 millioner kroner, altså tilsammen 70,3 millioner kroner. Årdalsfabrikkene er således satt til i alt 9 millioner kroner. Rujernverket for Orkangerprosjektet er i Jernkommissjonen kalkulert til 19,9 millioner kroner. Smelteanlegget på oksydfabrikken i Årdal kan erstatte ca. halvdelen av rujernverket. Fullførelsen av Årdalsanlegget er av Nordags styre anslått til 75 millioner kroner i anleggskapital og 10 millioner i driftskapital; tilsammen blir det 155,3 millioner kroner. Man må anta at den virkelig investerte verdi er nærmere 200 millioner

kroner. I denne forbindelse kan man betrakte boligbyggingen som en sak for seg. Dette svære beløp er man klar over må avskrives, dvs. det må ansees som tapt, det kan ikke amortiseres. Ved hjelp av denne svære kapital som svarer til ca. 200 000 kroner pr. beskjeftiget arbeider, kan vi skaffe arbeid til maksimum 1 000 mann, og det bare et høyst usikkert arbeid, samtidig som vi risikerer å bidra til at arbeiderne ved de andre aluminiumsfabrikk mister arbeidet. Hele projektet er etter min mening helt uforsvarlig og kan ikke engang betegnes som hasard.

Overføringen til Østlandet kan skje uten utgifter for staten, og gi denne en god og sikker inntekt, som bør benyttes til støtte av kraftutbyggingen på Vestlandet. På denne måte, og så vidt jeg forstår bare på denne måte, kan Tyinkraften utnyttet til fordel for elektrifiseringen av Vestlandet.

Jeg opptar derfor mindretallets forslag om utnyttelse av Nordags anlegg, som er inntatt på side 4 i innstillingen.

Fjernerros: Det er to måtar å sjå denne saka på. Ein kan sjå henne som eit nasjonalsosialistisk eksperiment ein vil halda fram med, eller ei krigsulukke ein vil bøta på så godt ein kan. Eg ser saka på den siste måten og vil vera med på å nytta ut dei realverdiane det her finst, på beste måten for bygda Årdal og for landet.

Mindretalet eg høyrer til, har peika på at velkjende og velrøynde menn har gjort framlegg om slik utnyttning. Vi er i dette spørsmålet, som i så mange andre, nøydde til å ta råd frå dei som er fagfolk på området, ikkje berre ved teoretisk opplæring, men gjennom arbeid og røynsle. Også departementet har gjort det, og eg nemner to av dei menn som er nemnde i proposisjonen av di eg også har bedi dei seia si meining. Det er ingeniør Anton Grønningsæter og direktør S.B. Steen som har sendt meg eit brev og gjevi meg lov til å lesa det opp her:

«Vi har i løpet av det siste år hatt flere konferanser med direktør Skjensvold angående en eventuell aluminiumfabrikk i Årdal. Undertegnede, direktør Steen, har sammen med direktør Eger i Elektrokemisk hatt i oppdrag å gi en uttalelse angående denne sak, og har inngått til Direktoratet for Fiendtlig Eiendom en uttalelse datert 24. januar. I februar d.å. var vi innkalt til en konferanse med statsråd Evensen.

Under denne samtale uttalte vi at vi mente at et anlegg i Årdal burde ha betingelser for å bli konkurransedyktig og burde ligge bedre an enn noe annet aluminiumsanlegg i Norge av flere grunner: Anlegget er av en størrelsesorden som skulle gi muligheter for en rasjonell, økonomisk drift, vårt inntrykk er at det med hensyn til planlegning og teknisk utstyr ville bli mer moderne og mer rasjonelt enn noe annet aluminiumanlegg i Norge, og det vesentligste av anlegget er allerede betalt. Vi gjorde oppmerksom på at den pris for Al-

oksyd som er regnet med er høyere enn de amerikanske konkurrenters, og dette kan skyldes både kvaliteten av den bauxitt som benyttes som råmateriale og den metode der anvendes for Al-oksyd-fremstillingen. Vi uttalte at forholdet med hensyn til markedet for bauxitt kjente vi lite til og at dette forhold burde undersøkes snarest mulig. Vi uttalte også at metallforretninger er vanskelige og risikable, så de egner seg ikke for forhold med 5 pst. utbyttebegrensning.

Det har vært reist den innvending mot en aluminiumfabrikk i Årdal at det var uheldig for de eksisterende norske aluminiumfabrikker. Under forutsetning av at der blir frihandel og konkurranse i metallindustrien, kan vi ikke skjønne at dette argument har noen særlig vekt. Aluminiumproduksjonen er allerede så stor at noen få tusen tonn mer eller mindre fra Norge ikke vil influere aluminiumprisene på verdensmarkedet. I denne forbindelse vil vi imidlertid nevne at siden møtet i februar er aluminiumprisen nedsatt fra 15 cent pr. lb til 12 cent (den store kanadiske fabrikk har således gjort en kontrakt om levering av 200 000 tonn aluminium til England i løpet av 2 år til 12 cent, ab fabrikk), og man venter iallfall ikke noen snarlig stigning i aluminiumprisen.

Vårt oppdrag var å uttale oss om de teknisk økonomiske forutsetninger for anlegget, og spørsmålet om statsdrift kontra privat drift kom man ikke større inn på under samtalen med statsråd Evensen. Vår mening er imidlertid at en forretning av denne art krever den største tekniske og forretningsmessige dyktighet og erfaring, og det er vår personlige mening at det er utelukket at man vil få dette ved statsdrift. Vi vil i denne forbindelse uttale at vi mener det ville være av den største betydning om man kunne komme i forbindelse med folk som både råder over den beste bauxitt og har den største erfaring i oksydfremstilling.»

Som ein høyrde, ser desse landskjende industrimenn ikkje berre dei ljose sider ved den saka vi drøftar her i dag. Men på eitt punkt uttalar dei seg heilt tydeleg, og det er i spørsmålet om statsdrift. Orda er der så sterke at eg berre vil leggja til at den fraksjonen eg er med i, trur på det private initiativ i industrien. Det gjeld aller sterkast her når vi talar om ein eksportindustri i tevling med privatkapitalen i andre land, både om råstoffet og om marknadene. Då treng vi dei aller beste krefter, og dei finn vi best ved å byggja på privat tiltak og interesse. Staten har i dag så mange interesser og så mange oppgåver å setja pengar i, at det ikkje er forsvarleg å gå til investering i eksportindustrien med sikte på sosialisering og «et sosialt eksperiment» som fleirtalet seier. Det aksjeselskapet fleirtalet har gjort framlegg om, er ikkje noko aksjeselskap i rett meining av ordet. Det kan vera rett nok som fleirtalet seier, at selskapsforma gjev rom for fastsetjing

av høge løner. Dersom ein har det til oppgåve, kunne ein vel løysa det på ein mindre komplisert måte.

For meg ser det ut som forvaltningsstyret for Nordag har funni ei varsam form, ein framgangsmåte som gjev rom til å tenkja seg om før ein tek det neste steget, og eg viser til det sitatet ein finn i mindretallet sin dissens. Eg veit ikkje om det er rett å ta dissensen frå finansministeren til inntekt for mitt pessimistiske syn på økonomien i denne saka. Eg skulle ynskje vi kunne møtast slik at vi fekk føremonene av auking i eksportindustrien ved å la privatkapitalen dra lasset, så det private tiltaket sparde staten for dei tap og dei vanskar eg skjønar finansministeren er redd for. Den løysinga som går ut på å føra mesteparten av Tyinkrafta til Austlandet, kan eg ikkje vera med på. Det blir eit nytt tilskuv til sentraliseringa av næringslivet, og det er ikkje oppgåva i dag.

Som sagt, ser eg oppgjeret etter det tyske Nordag som ein krigskostnad for landet. Den ulukka som har hendt i Årdal, må ein bøta på så godt ein kan. Vilkåret for ei positiv løysing er at vi byggjer på «privat initiativ under sosialt ansvar og turvande omsyn til samfunnsbaten.» Her har eg sitert det programmet eg er vald på, og som eg er viss på peikar ut den vegen vi må gå, om vi vil koma til ei brukeleg løysing av desse vande spørsmåla. Eg viser til grunngjevinga frå Haldorsen, Ryen og meg og tek opp det framlegget som ein vil finna på side 6, andre spalta. Mindretallet har nytta uttrykket «retningslinjer» når det viser til framlegget frå forvaltningsstyret. Etter dei vedtak som ein ventar blir gjort etter I, 1, 2 og 3, kan det vera at det ikkje er råd med å fylgja framlegget frå forvaltningsstyret i alle detaljar. Derfor er det nytta dette med «retningslinjer». Eg vil be om at det blir røysta over II etter I pkt. 3, av di II inneheld pkt. 4 under I. Eg har då tenkt meg at det blir røysta fyrst over framlegget frå hr. Ingvaldsen og så alternativt mellom tilrådinga og det framlegg eg no tek opp.

Presidenten: Hr. Ingvaldsen har tatt opp det forslag som foreligger fra et mindretall i spesialkomiteen, og som står på side 4 i innstillingen, sålydende:

Om utnytting av A/S Nordags anlegg.

Stortinget samtykker i:

I. A/S Nordag avvikles og anvendes slik:

1. Glomfjord Kraftanlegg og Aura Kraftanlegg med tilhørende utstyr og rettigheter i Norge og i utlandet overtas av Staten ved Norges Vassdrags- og Elektrisitetsvesen.
2. A/S Nordags eiendeler i Osa overdras til A/S Osa Fossekompani som kompensasjon for fordringer på A/S Nordag.

3. A/S Nordags eiendeler i Tysse II og grunneiendommer i Eitrheim forvaltes inntil videre av Direktoratet for fiendtlig eiendom.
4. Tyin kraftverk overtas av Staten ved Norges Vassdrags- og Elektrisitetsvesen under forutsetning av at den kraft som ikke kan finne anvendelse på Vestlandet selges til interesserte elektrisitetsverk for overføring til Østlandets samkjøringsnett.
- II. At Handelsdepartementet på den for landet fordelaktigste måte avhender, fortrinsvis til norske aluminiumfabrikker A/S Nordags øvrige eiendeler med
Eiendeler i Sauda III og IV,
Årdalsanleggene,
Oksydfabrikk i Saudasjøen,
Materiell i Eitrheim,
Fabrikkutstyr i Glomfjord,
Glærum Kalksteingruve,
Lassedal Flusspatgruve,
inventar, beholdninger, fordringer, rettigheter m.m. i Norge og utlandet.

Hr. Fjernerros har tatt opp det forslaget til II som foreligger fra hans gruppe i spesialkomiteen, og som står på side 6, annen spalte øverst, sålydende:

«Handelsdepartementet bemyndiges til å foranledige stiftet et nytt aksjeselskap der Staten har ca. 40 pst. av aksjekapitalen og private ca. 60 pst. Dette selskap skal overta og nyttiggjøre de under I, punkt 4, nevnte eiendeler for aluminiumsproduksjon i Årdal. Selskapet stiftes for øvrig etter de retningslinjer som er nevnt foran.»

Statsråd Evensen: Avviklingen av A/S Nordag eller nyttiggjøringen av dens eiendommer er en av de største og mest omfattende saker som Direktoratet for fiendtlig eiendom har til behandling. Det er nedlagt over 900 millioner kroner i anleggene. Mye av materialene er kommet fra Tyskland, men selve arbeidet i Norge er vesentlig utført med norsk arbeidskraft og norske byggematerialer.

Realverdien i dag ligger langt under det som er investert, men det gjelder å nyttiggjøre for landet det som er mulig.

Kraftverkene står i klasse for seg. Det er et relativt enkelt problem å gjøre disse fruktbringende, selv om også dette krever store økonomiske anstrengelser. De fleste kraftanlegg vil gå naturlig inn i landets kraftforsyning.

Mye av Nordags lagre, fabrikkutstyr, rullende og flytende materiell m.v. er enten solgt eller må anvendes til best mulige priser. Industrianleggene stiller en overfor det vanskeligste problem. Nordags program var å produsere aluminium. Det må være helt på det rene at en ikke kan gå inn for å realisere Nordags produksjonsprogram.

Departementet har bare tatt opp til realitetsbehandling for aluminiumsproduksjon anlegget i Årdal i forbindelse med utnytting av Tyin Kraftverk. Departementet foreslår videre at de anlegg og gruver og det materiell fra andre anlegg som ansees nødvendig for å bygge ferdig Årdals-anlegget og sikre driften, overføres til det projekterte nye selskap - Årdals Verk. Det er mulig at det som en midlertidig ordning kan bli aktuelt å nytte anlegget i Saudasjøen en viss tid for oksydproduksjon, men da dette anlegg ikke har egne smelteovner, må en i tilfelle få en ordning med Electric Furnace Product Co.

Avgjørelsen av Nordag bør treffes nå. For tiden er 200 arbeidere og 35 funksjonærer og maskinister beskjeftiget i Årdal. Det koster over en halv million kroner pr. måned å holde Nordags anlegg vedlike, nødvendig vakthold m.v. Den vesentligste utgift faller på Årdal. Alle er sikkert enige om at dette kan en ikke fortsette med stort lenger.

Komiteen er stort sett enig i de forholdsregler som er tatt eller som foreslås med hensyn til kraftanleggene og vassfallrettighetene. Hva angår Valsøyfjord Kraftverk, foreslår komiteen at dette kraftverk inntil videre skal forvaltes av Nordag. Om dette er slik å forstå at komiteen mener Nordags forvaltning eller avviklingsstyre, det vil si Direktoratet for fiendtlig eiendom, er jeg enig. Men om det siktes til det nye selskap, så vil det etter min mening ikke være så heldig, da det nye Årdals-selskap får så mange andre viktige oppgaver å løse. Jeg tror dette er klart etter ordføreren i saken, hr. Oksviks innlegg her i dag, og jeg vil bare føye til at alle er sikkert enige om at Valsøyfjord Kraftverk skal tjene elektrisitetsforsyningen i Valsøyfjord og de omliggende kommuner så langt kraften rekker. Det må selvfølgelig også sikres kraft for eventuell drift i Glærum kalksteinsbrudd.

Hva angår de andre av Nordags eiendommer som ikke skal gå inn i det foreslåtte nye selskap, kan opplyses at det er ført forhandlinger mellom Nordag og Zink-kompaniet i Odda om salg av Nordags eiendommer på Eitrheim og de jernkonstruksjoner som ligger igjen. Det foreligger bud fra Zink-kompaniet. Odda kommune er forespurt om kommunen er interessert i å overta den del av grunnarealene som Zink-kompaniet ikke behøver til sitt projekterte nye fabrikkbygg. Kommunen har meldt at den er interessert i å delta i forhandlinger. Videre forhandlinger vil bli ført, og jeg antar at en kan nå fram til en akseptabel ordning for salg.

Det hovedspørsmål en står overfor i denne sak er om en skal nytte Årdal-anlegget etter sitt egentlige formål, aluminiumsproduksjon, eller om en skal realisere anlegget i Årdal og det øvrige utstyr som fins for aluminiumsproduksjon, og overføre Tyin-kraften til Østlandet.

Det siste alternativ er det enkleste og skaper ikke særlige problemer. Kraften kan leveres til vanlig pris og vil gi faste inntekter. Vi kan selge utstyret til hva en kan

få for det, men en må være forberedt på at en ikke kan få særlig mer enn skrapjernspris, da det dreier seg om spesialutstyr som vanskelig kan anvendes til andre formål enn det forutsatte. Det er vanskelig å si noe bestemt om til hvilket formål de kjøpere som har meldt seg vil nytte utstyret. Det kan tenkes at det kan bli brukt til modernisering av bestående anlegg, f.eks. som i Haugvik. Men det er i alle tilfelle nokså delte meninger om dette spørsmål. Jeg antar imidlertid at selv om det bestemmes å bygge ferdig Årdals-anlegget, så skulle det bli ikke så lite utstyr til overs fra andre anlegg som kan selges til interesserte.

Departementet har sett saken slik at en bør nytte Årdals-anlegget til å søke å holde vår stilling i aluminiumsproduksjonen. Skal vi søke å opprettholde en aluminiumsproduksjon i framtiden utover landets eget behov, så må det gjøres nå. En kan antagelig gå ut fra at flere av de aluminiumsfabrikker vi har i landet ikke vil komme i gang igjen.

Departementet er fullt klar over at en må regne med mange usikre faktorer både av nasjonal og internasjonal karakter.

Det å grunnlegge nye industrisamfunn på ensidig eksportproduksjon er ingen liketil sak. Vi har ikke bare gode erfaringer om dette fra tidligere tider, men på annen side består det allerede i en viss utstrekning et samfunn i Årdal, som er avhengig av anlegget. En riving av det som er bygd opp vil bety at dette distrikt blir en ruinpark. Det at det dannes et selskap som står under norsk kontroll og ledelse bør gi bedre garanti enn når det er utenlandske interesser som alene bestemmer om drift eller stans ved en bedrift.

Etter det foreliggende forslag er det meningen å ta utbyggingen trinvis, og derved søke å vinne erfaring og få best mulig grunnlag å arbeide videre på. I første omgang nytter en det utstyr og materiell som er til stede. Det er arbeidskraft som må skaffes, ved siden av de arbeidere som nå er sysselsatt i Årdal, kreves ca. 2-300 montører, anleggs- og hjelpearbeidere. Det kan bli vanskelig nok, særlig med montører.

Til finansieringen av første byggetrin forutsettes å nytte Nordags likvide midler. Det foreligger nå tilbud om leveranse av førsteklases råstoff, bauxitt.

Avsetningsmulighetene er i første rekke avhengig av at en kan produsere til konkurransedyktige priser. Vi skal ikke ha noen illusjoner om at det blir noen liketil sak, men etter sakkyndiges uttalelser vil en i Årdal få et fullt moderne anlegg, og det er tross alt en av de viktigste forutsetninger for å være konkurransedyktige. Jeg bare henviser til de uttalelser som hr. Fjermeros bl.a. refererte.

Aluminiumsproduksjonen i verden har steget fra omkring 600 000 tonn før krigen til omkring 2 millioner tonn under

krigen. Norges andel i verdensproduksjonen er sunket både absolutt og relativt.

Det er mange ting som tyder på at selv om mye av krigstidens aluminiumsproduksjon gikk til krigsformål, så har forbruket av aluminium fått et stadig videre omfang. På autorativt hold regnes det med stadig høyere forbrukstall i de ledende industristater.

Aluminium har under krigen utviklet seg til å bli råmateriale i en hovedindustri. Det er god grunn til å tro at dette vil fortsette. I den forbindelse bør en legge merke til det systematiske forskningsarbeid som pågår bl.a. i U.S.A. og England om nye forbruksområder for aluminium, og det nevnes en rekke områder hvor aluminium med fordel kan anvendes. For Sentral-Europas vedkommende må en også regne med at Tyskland er falt bort som hovedprodusent av aluminium. Det skulle derfor være store sjanser for å få avsatt den norske produksjon når forholdene i Europa stabiliserer seg.

Prisen på aluminium i U.S.A. er etter den siste melding, bare noen dager gammel, kr. 1530 pr. tonn, 14 U.S.A.-cents pr. pund. Våre kalkyler viser også til dels lavere tall. Prisen i Canada er lavere. Det er verdt å notere seg at aksjeindeksen for aluminiumsindustrien i U.S.A. har steget 33 pst. det siste halvår, mens industriaksjer for annen industri er steget med 5 pst.

Jeg nevner også en London-melding av 24 juni, hvor London Aluminium Co. la ut til tegning 5 ½ pst. preferanseaksjer for et beløp av £ 250 000. Tegningen ble holdt åpen i bare 5 minutter og man regner med at beløpet da var overtegnet minst 10 ganger.

Selskapet produserer husholdningsgjenstander for hjemme- og eksportmarkedet, utstyr for bryggeriene, den kjemiske industri, matvareindustrien, meieriene, og i det siste også skipsutstyr.

Jeg er sikker på at vi i tiden framover får ta standpunkt til mange saker både i det private næringsliv og i den offentlige virksomhet som kan synes å være både vanskelige og tvilsomme, men vil vi videre framover må vi vise dristighet og være forberedt på å ta visse risiker. Til slutt vil det i mange tilfelle være avhengig av vår egen dyktighet om foretakene skal lykkes.

Departementet kunne ikke gi sin tilslutning til forvaltningsstyrets forslag om å overføre Årdals-anlegget til et selskap hvor private interesser skulle ha aksjemajoriteten. Det ville i realiteten bety at staten skulle nedskrive sine fordringer på Nordag i ganske vesentlig grad, og stille dette til disposisjon for private. Jeg kan derfor heller ikke gi min tilslutning til det forslag som er tatt opp av et mindretall i komiteen.

Det er samstemmighet mellom departementet og komiteens flertall og mindretall om at det skal dannes et selvstendig aksjeselskap for driften av Årdals-anlegget. Selskapet må stå friest mulig i sin virksomhet både med hensyn til anlegg og produksjon, alt innenfor den økonomiske ramme som til

enhver tid måtte bli fastlagt. Jeg kan derfor ikke godta de argumenter som anføres mot at staten skal ha aksjemajoriteten i og kontrollen av selskapet.

I tiden framover kan en få flere saker til avgjørelse hvor det blir spørsmål om samfunnet skal ha den hele og fulle kontroll med et foretagende. Det gjelder i hvert enkelt tilfelle å finne fram til så smidige og effektive former for administrasjon og drift av disse foretagender at de ikke hemmes i sin virksomhet, men at de til enhver tid kan være fullt mobile og konkurransedyktige.

Spørsmålet om overføringen av Tyin-kraften til Østlandet har vært sterkt framme i diskusjonen om anvendelsen av Årdals-anlegget. Etter min mening burde det være økonomisk forsvarlig å bygge en overføringslinje til Østlandet, f.eks. til Hol, for levering av Tyin-kraft inntil all kraften kan nyttes i Årdal.

Enten det vil ta 5 eller 10 år før Årdals-anlegget er fullt utbygd for aluminiumsproduksjon, så vil likevel en slik overføringslinje ha varig verdi for framtidig samkjøring, anslagsvis 20 pst. av anleggskapitalen, selv om en etter 5 eller 10 år har behov for en kraftmengde i Årdal som svarer til hele Tyin-kraften.

I denne forbindelse vil jeg gjerne nevne at Nordag har lagt ned store verdier i Tysse for utbygging av Tysse II. A/S Tyssefallene har konsesjon og ingen utbyggingsforpliktelse foreløpig. Etter min oppfatning er det her skapt et nytt rettsgrunnlag som burde sikre staten rett til å bygge Tysse II ut, enten for statens regning eller slik at A/S Tyssefallene bygger ut og overtar det utstyr som finnes, og betaler for det arbeid som er utført. Denne Tysse-kraften kan antagelig ikke finne avsetning i de omliggende distrikter, og det er ingen større vanskelighet etter fagfolks utsagn å overføre Tyssekraften til Østlandet enn Tyin-kraften. Dette er imidlertid et spørsmål som må tas opp senere til realitetsbehandling med de interesserte.

Vi vil sikkert møte mange vansker i samband med denne sak, men jeg vil også understreke at jeg har det bestemte inntrykk at mange interesserte ingeniører, arbeidere og funksjonærer vil melde seg til tjeneste og gå helt og fullt inn for å gjøre Årdals-anlegget til en moderne, levedyktig bedrift. Om Stortinget bifaller komiteens flertallsinnstilling og proposisjonen, står man her overfor noe nytt på det industrielle område hva angår statens eller samfunnets medvirkning. Vi bygger her på uttalelser fra de mest sakkyndige fra vårt eget land og sakkyndige fra andre land, og jeg tror at vi bygger på et relativt trygt grunnlag. Jeg vil derfor på det beste anbefale komiteens flertallsinnstilling.

Norevik: Jeg skal ikke gjøre det så langt, men forsøke å etterkomme den henstilling som er kommet om at vi skal fatte oss i korthet. - Det er en ting som jeg synes det er nødvendig å omtale i forbindelse med Nordagsaken og

aluminiumsproduksjonen ved Nordaganlegget i Årdal. Det er nødvendig å se på den stilling våre gamle fabrikker er kommet i som følge av krigen og som følge av at de før krigen ikke fulgte med i den utvikling som fant sted i aluminiumsindustrien. Vi har i dag tre fabrikker som går og tre som fremdeles står. Det ser ut til at to av dem svært sannsynlig ikke kommer i gang att. Det er Vigeland og Stangfjord. Haugvik Smelteverk er litt for seg selv. Det har hele tiden, like siden 1932 hatt svært liten interesse av å drive. Det har ustanselig vært i forhandlinger med kraftverkstyret og har antydnet at bedriften ville bli nedlagt dersom den ikke fikk oppfylt sine ønsker om rimelige kraftkontrakter. Det er således ikke svært lyse utsikter for den gamle aluminiumsindustri vi har her i landet, og det vil innen ganske kort tid være svært lite igjen av den kapasitet som var tidligere.

Det er sagt at man kan ikke bygge noe nytt, man kan ikke modernisere og få drift i Årdal fordi man da konkurrerer ut de gamle fabrikker, og man legger øde de bysamfunn som er bygd opp omkring disse industriplassene. Forholdet i dag er at det er ikke spørsmål om å konkurrere dem ut. Deres stilling er gitt. Av de utrykte bilag som foreligger, fremgår det at en av de aluminiumsfabrikkene som er i gang, sier at den har solgt en årsproduksjon og har fått 2000 kroner pr. tonn, og det må den ha for å kunne drive. Det viser den stilling som vår aluminiumindustri er i i dag. Prisen på markedet er 1650 kroner. Det er en selvfølge at det ikke vil nytte å konkurrere på markedet under de forhold, når vår industri må ha 350 kroner pr. tonn mer enn varen selges for fra andre land.

Det ble nevnt bl.a. av hr. Ingvaldsen at vi kan finne en rimelig løsning med kraftoverføring østover. Det synes å være en dårlig løsning for Vestlandet. Det kan være morsomt å se på hvorledes stillingen er når det gjelder vår kraftforsyning her i landet. Jeg har sett på noen av de utrykte bilag, der samkjøringsinteressene her på Østlandet har gitt en del uttalelser. Det sies i et skriv til Handelsdepartementet fra Samkjøringen på Østlandet:

«For å drøfte disse aktuelle spørsmål om kraftforsyningen holdt Samkjøringen et møte den 13. mars i Oslo hvor samtlige medlemmer var representert.

De deltagende verker representerte tilsammen over 60 pst. av landets elektrisitetsproduksjon.»

Det vil si det samme som at det område som kommer inn under samkjøringen her på Østlandet, har 60 pst. av den samlede kraftproduksjon i landet. Innen samme område, sies det i et bilag fra Vestfold Kraftselskap, er det et innbyggerantall på 1 ¼ million. Mindre enn halvparten av det norske folk har således på forhånd over 60 pst. av kraftutbyggingen her i landet. Dernest sies det at vi har bare utbygget 1/3 av den kraft man har på Østlandet. Det skulle da være ganske rimelig å stille det spørsmål: Ville det ikke være naturligere å benytte de 40-50 millioner, som

må til for å bygge en kraftlinje fra Årdal til Oslo, til et nytt kraftverk, benytte dem for å utbygge et eller annet av de fossefall vi har her innen kraftområdet for samkjøringen for Østlandet? Derved ville det bli lagt nye verdier til, og man sparte seg den kostbare linjen fra Årdal.

Representanten Ingvaldsen var inne på spørsmålet om å selge Nordags verdier til aluminiumsinteresser her i landet. Det vil da i første omgang bli Haugvik Smelteverk som kan nyttiggjøre seg de verdier vi har her. Det er ikke mulig - etter det jeg kan skjønne - å nyttiggjøre seg det materiell som foreligger for andre aluminiumfabrikker enn Haugvik Smelteverk, for ikke er det kraft nok ved de øvrige fabrikker, og de har heller ikke tomteareal til å utnytte alt det materiell som det her er tale om. Haugvik Smelteverk har, som jeg tidligere sa, vist liten interesse for å drive. Det har i alle år akkordert med staten om å få redusert sin kraftleie, og hver gang det var spørsmål om å fornye kontrakten, har de gitt den beskjed at hvis det ikke kan finnes en ordning, vil det nedlegge sin drift i Norge. Det samme er tilfellet i dag. Haugvik Smelteverk har for kort tid siden forhandlet om sin gjeld for kraftforsyningen, og har kommet med den samme beskjed, at hvis det ikke får en ordning, kommer det heller ikke til å ta opp spørsmål om drift. Jeg synes det er litt rart at akkurat det selskap som viser så liten interesse for å få produksjon her i landet, skal melde seg som kjøper av disse store verdier som Nordag eide. Det synes meg å være tvilsomt å være med å anbefale at vi skal selge Nordags store verdier til et selskap som har vist så liten forståelse overfor de norske interesser som her er gjort.

Det var også nevnt at det vil komme opp i 200 millioner kroner å gjøre Nordags anlegg ferdig. Jeg kan ikke skjønne at det stemmer med de tall som vi har fått oppgitt. Forholdet er at med Nordags eiendeler og verdier vil man bygge ferdig første byggetrinn og komme langt på vei med annet byggetrinn før man behøver å investere ny kapital. Med de usikre forhold man har i dag, er det svært vanskelig å anslå noen ting, men etter sakkyndiges mening skulle det ikke bli svært stor kapital som det er nødvendig å investere for å gjøre det ferdig.

Det kan ha sin store interesse å se på hvordan de har drevet ved de gamle fabrikker i de år som gikk fra 1930 til 1940. De fleste fabrikker innskrenket, slik at det var svært liten produksjon ved de norske fabrikker fra 1931 til 1937-38, så når hr. Ingvaldsen sa at man hadde en årlig produksjon her i landet på ca. 30 000 tonn, er det aldeles feilaktig. Det beste år som man har oversikt over fra 1930 til 1940, var 1938, da var årsproduksjonen 28 600, og det var ved omtrent samtlige fabrikker dobbelt så stor arbeidsstyrke som fra 1931 til 1937. Det skulle således vise seg at det var svært liten grunn til å påstå at vi hadde en stabil årsproduksjon med ca. 30 000 tonn pr. år. Vi får i Årdal ganske sikkert en tipp topp moderne aluminiumfabrikk, hvis den blir ferdigbygd som

den er planlagt. Man vil sikkert kunne få den fabrikken så moderne og så tidsmessig som bare mulig. Det ville derfor være rimelig at man fikk gjort anlegget ferdig, og at man tok sikte på å delta i konkurransen på markedet, og ikke sakk akterut, slik som det er skjedd i det siste år. Det var dessverre slik med vår jernproduksjon, vi passet ikke på å følge med utviklingen. Derfor står vi i dag overfor et tungt tak når det gjelder å gjenreise jernproduksjonen her i landet. Det samme vil vi om kort tid stå overfor hvis vi ikke nytter det høve vi har i dag til å bygge ut en tidsmessig og moderne aluminiumfabrikk.

Asbj. Solberg: Jeg tør ikke være med å anbefale å sette Årdals-anlegget i stand for aluminiumsproduksjon. Flertallet fremholder riktignok flere ting som taler for å utnytte anleggene på stedet, blant annet hensynet til Årdal kommune og Sogn og Fjordane fylke. Hadde jeg vært sikker på at aluminiumsfabrikken ville bli en lønnsom bedrift, skulle jeg vært blant de første til å stemme for, men så vidt en kan dømme etter kostnadsberegningene og driftskalkylene, forekommer det meg at en her går i gang med noe som blir en byrde. Anleggets engangsutgifter er ikke det verste. Men å etablere en storbedrift som det er liten sannsynlighet for kan klare seg, er det liten mening i. Her blir vi stående overfor konkurransen med den øvrige verdensproduksjon, som foregår i store og kapitalsterke land. Hermed reiser det seg spørsmålet om vi kan makte konkurransen. Flertallet anfører at det ved fabrikkens drives forsøk for å finne fram til en ny kombinasjonsmetode, som ved siden av aluminiumsoksyd også tillater produksjon av andre stoffer, som gjør hele fremstillingen mer lønnsom. Våre ingeniører og kjemikere har på mange områder vist seg som foregangsmenn, men å regne med at en her skal kunne gå foran utlendingene, er et noe løst grunnlag å bygge på. Vi må holde oss til de faktiske forhold i dag. De sakkyndige som har utarbeidet driftskalkylene, har sikkert regnet med de fordelaktige faktorer som Årdal har i form av billig kraft og moderne utstyr. Jeg er bange for at det her aktes startet en bedrift som kommer til å kreve tilskudd. Det må en regne med, all den stund prisene på verdensmarkedet ligger langt under det gunstigste driftsoverslag for Årdal. Hvis fabrikkens i Årdal skulle kunne baseres på innenlandsk forbruk, ville det i noen utstrekning vært forsvarlig å etablere en underskuddsbedrift, men å etablere en underskuddsbedrift for eksport er ikke forsvarlig. Tyin-kraften må kunne få lønnsom anvendelse på annen måte. Først og fremst må den kunne anvendes på Vestlandet. Bare i Sogn og Fjordane er det 40 000 innbyggere som ikke har elektrisk strøm. For øvrig er det mange andre distrikter som vil kunne nyte godt av de store kraftmengder der. Det argumenteres med at det lønner seg bedre å bygge et mindre verk for alminnelig forbruk på Vestlandet. Javel, så gjør det. Tyin-kraften kan også overføres til Vestlandet. Vi må få en samkjøring også for Vestlandet så vel som for

Østlandet. Det har vært fortalt at det går godt an å bygge en kraftledning fra Årdal så en kommer i forbindelse med Voss og Bergens-distriktet. Dette bør undersøkes før en tar endelig standpunkt til hva som skal foretas med Årdals-anlegget og Tyin-kraften. Får vi bare tilstrekkelig elektrisk energi ut i distriktene, vil der ganske snart gro fram mindre industrier spredt over et større område, hvilket er meget å foretrekke og sammenligningsvis sikkert vil skaffe både arbeid og penger, også utenlandsk valuta, i like stor monn som en storfabrikk i Årdal, bygget på bare den ene bedrift.

Hvis jeg ikke blir mistenkt for å være bare østlandspatriot, vil jeg nevne at Samkjøringen på Østlandet er villig til å koste kraftledningen og betale 850 000 kroner pr. år under forutsetning av å få et bindende tilsagn om 50 000 kW i 15 år. Personlig ville jeg ikke være imot om staten ytet disse 850 000 kroner som årlig bidrag til de distrikter og grender på Vestlandet, som ikke makter utgiftene selv.

Haldorsen: Det kunne vera freistande å la vera å ta ordet. Det er sagt så mykje om dette spørsmålet alt at det kanskje ikkje er stort meir å seia; men eg kjenner likevel ei plikt til å seia noko av mi meining om det. Eg skal freista å hoppa over nokså mykje for å korta tida. Eg vil gjerne vera med på å slå fast den ting, som eg meiner er ei kjensgjerning, at dei små aluminiumsfabrikkane vi har i Noreg, er utkonkurrerte på verdsmarknaden. - Eg vil òg nemna ein ting som er aktuell. Det synest å vera rimeleg at staten må syta for, når vi byggjer opp slike små bysamfunn som ei storverksemd krev, at det blir gjort noko for at dei ikkje kjem opp i store vanskar om ei slik storverksemd stansar.

Eg vil også slå fast den ting at vi, som det alt har vori sagt, står i ein tvangssituasjon. Desse ting som er gjorde borte i Årdal, er gjorde utan vår medverknad. Vi må i dag ta ei avgjerd om kva som skal gjerast med dei, og anlegget i Årdal er såpass ferdig for aluminiumsindustri at det synest å vera hjartelaust å skula riva det ned. Eg kan ikkje tru at Stortinget, dersom det hadde vori der og sett alt det som er laga ferdig der inne, ville vera med på å leggja det øyde alt saman og riva det ned til ingen ting.

Det er også ein ting til. No har vi ein sjanse til endå ei tid å bli med i aluminiumsproduksjonen på verdsmarknaden, og vi treng utanlandsk valuta for å halda levestandarden oppe i vårt folk, og vi treng å stimulera dei område som ligg ikring eit slikt anlegg, stimulera jordbruket og elles dei små industriar som kan samla seg kring eit slikt anlegg.

Eg vil også nemna ein annan ting som eg har røkt etter i samband med lettmetspørsmålet i det heile. Eg har tala med direktøren for Lettmets om dette. Dei skal, så vidt eg kan skjønna, rimelegvis til å produsera magnesium. Legerer ein magnesium inn i aluminium i det rette høve, får ein høg kvalitet aluminium. Det er såleis for oss von om på denne

måten å kunna laga ei kvalitetsvare på verdsmarknaden i halvfabrikatutføring.

Nemnda er samd om at det skal skipast eit aksjeselskap; men mindretalet kan ikkje godt skjøna at den form som fleirtalet har framlegg om, i røynda er eit aksjeselskap i vanleg meining. Skal staten nemna ut direksjon og styre, får verksemda med ein gong karakteren av ei statsdrift. Det har vori brukt ymse ord av fleirtalsfraksjonen i nemnda. Eg skal lesa ei lita setning som har vori brukt her ein gong: «Byråkrati kan under vanlige forhold være hemmende, i et slikt tilfelle vil det være drepende.» Det synest ikkje å vera svært tiltalande å byggja ei verksemd på slike uttrykk. Hr. Oksvik sa i sitt framlegg at dette var statsdrift, og det er lite truleg at ein kan ha von om å få nemnande av privatkapital inn i eit slikt selskap på desse vilkår, og dermed avlasta ansvaret for staten med å få dette i gang og - det som kanskje er endå viktigare - avlasta staten for det ansvar og for det arbeid som skal til for å få denne verksemd til å gå på forretningsvis. Dei aller fleste av dei statsverksemdar vi har hatt her i landet hittil, har ikkje synt god evne til forretningsdrift, dei aller fleste av dei figurerer med statstilskot i vårt statsbudsjett. Eg skal ikkje gå nærare inn på det; men eg kan ikkje skjøna at det er freistande å bruka denne forma for ei stordrift.

Det har ofte vori uttala ynske om at arbeidarane skulle vera med i styringa av verksemdene, og det har komi fram hos fleirtalet i nemnda på den måten at det har sagt som ei tilråding at arbeidarane og funksjonærane bør få to medlemmer inn i styret. Her må eg diverre gjera den merknad at eg ikkje trur det nyttar for oss her i Stortinget å gjera noko vedtak som kan hjelpa oss ut av det tilhøve at det som vi menneske gjer, det må vi òg ha ansvar for, elles ber det ikkje fram. Hos oss brukar vi stundom seia at det er ansvarslaust når folk gjer noko svært gali. Det er alltid gali å gjera nokon ting utan ansvar; det som ein gjer, skal ein også ta ansvaret for, ta fylgjene av, og derfor er det turvande, dersom arbeidarane skal vera med i styringa av ei verksemd, at dei også har økonomisk ansvar. Det må vera eit ufråvikeleg vilkår. Eg kan ikkje godt skjøna at det let seg gjera for arbeidarane ein og ein å vera med i ei verksemd som denne med innskot som gjev grunn til å vera med i styringa. Derfor nemnde eg i nemnda, og eg vil nemna det også her, at her burde den kollektive styrke i arbeidarrørsla setja inn ein monande aksjekapital, og det har dei sikkert også godt høve til. Då ville dei både ha moralsk rett og moralsk plikt til å vera med i styringa, då ville dei også ha interesse av at verksemda verkeleg kunne gå, og det ville også vera ei god prøve på ærleg vilje frå fagrørsla - og for så vidt også frå arbeidsgjevarorganisasjonen - å gå inn for dette og ta ansvaret for sine handlingar på den måten. Det er lett å driva propaganda og koma med krav når ein er utan ansvar for fylgjene av sine handlingar. Eg skal ikkje gå nærare inn på dette no, for ikkje å bruka for mykje av tida.

Eg vil berre konkludera med at eg trur staten må ta vågnaden med å setja Årdals-anlegget i gang etter dei grunnlinjer som mindretallet har lagt fram, slik det er utforma av Direktoratet for fiendtlig eiendom, og staten får ta det offer som skal til for at verksemda skal koma i gang på sunn forretningsbasis. Det vil truleg vera den billegaste måten for staten å få verksemda til å gå på. Eg er nokså overtydd om at ein dag må staten likevel skriva ned kapitalen ikkje så lite, så han kan like godt gjera det no og få det til å gå frå fyrst av. Føremonene som staten får for dette offer, må liggja i at vi får ei levande verksemd til å produsera varer og skaffa oss utanlandsk valuta og vera med å hjelpa fram eit distrikt som treng denne stimulans for jordbruket og andre næringar som ei slik verksemd fører med seg på vilkår av at ho går godt.

Eg må difor tilrå at vi byggjer Årdal ferdig på dei vilkår som mindretallet har lagt fram.

Johan Wiik: Jeg skal villig medgi at da jeg begynte mitt arbeid i denne spesialkomiteen, så jeg nokså skeptisk på dette å reise en ny aluminiumfabrikk i landet. Jeg begynte å lese litt om utsiktene for aluminiumproduksjonen, og jeg begynte å få greie på innvendinger som kom fra allerede eksisterende bedrifter her i landet. Rent prinsipielt ser jeg det slik at det er ikke bare moro å være med å reise et nytt bysamfunn, hvis en med å gjøre det ødelegger andre slike samfunn. Det virker litt usmakelig, jeg skal innrømme det. Men etter at jeg har vært i Årdal og sett på forholdene og hørt på uttalelser fra folk som hadde kjennskap til den produksjon, vil jeg innrømme at jeg begynte å endre syn. For hva var det vi fikk se? Jo, for det første fikk vi se store, fullt ferdige maskinhaller opp til 300 meter lange, delvis med installerte ovner og maskiner, og utenom disse lå det materiell av forskjellig slags i uhyre mengder. Og dertil så jeg - og det gjorde også inntrykk på meg - en avstengt bygd som lever der under nokså karrige forhold, og jeg merket på folket hvorledes denne bygden gikk der og ventet på at fremtidsutsiktene skulle bedre seg. Ved å høre på uttalelsene fra disse forskjellige hold, mistet jeg også mer og mer troen på at de igangværende fabrikker, små som de er og gammeldagse som de visstnok er, hadde noen særlig utsikt til å kunne greie seg på konkurransebasis i en knivskarp konkurranse.

Om utsiktene for denne aluminiumproduksjonen er det vanskelig å kunne uttale seg, i hvert fall for en lekmann. En ting kan vi sikkert slå fast, at vi er nødt til å bygge på eksport. Vårt innenlandske forbruk er i dag satt til rundt 4000 tonn. La være at det fordobles og meget mer enn det, men enda er det innenlandske behov så lite at vi er nødt til å bygge på eksport. De store nasjoner, de som nå var de krigførende, vil nok se det slik at aluminium er et så viktig produkt i krigsøyemed, at det er ingen grunn for oss til å regne med at de vil nedlegge eller innskrenke produksjonen i

vesentlig utstrekning, og de har den fordel at fabrikkene i England, Amerika og Canada har skrevet ned kapitalen til null, så de er ikke så gode å konkurrere med. Mot dette har vi, hvis fabrikken i Årdal blir ferdig utbygd, en nyreist fabrikk, utstyrt så moderne og med så moderne maskiner at ingen annen stat står foran oss. Dertil har vi en lett adgang til billig kraft, hva man sannsynligvis mangler i de andre land. Og skal vi fortsette å kunne hevde oss som aluminiumproduserende nasjon og på konkurransebasis, da er jeg mer og mer kommet til den oppfatning at det kun kan skje ved å bygge fabrikk i Årdal. - Men der er jeg enig med statsråd Brofoss i at under slike forhold vil det i grunnen si lite, og jeg har ikke noen tro på at kvotene vi får om vi reiser denne fabrikk her i Norge, blir større enn de vi får selv med de gamle, og da er det vel ikke av så særlig stor betydning om fabrikk er konkurransedyktig. Statsråd Brofoss har vært inne på den ting, og han konkluderer med at mange forhold tatt i betraktning, er han ikke stemt for utbygging av denne nye aluminiumindustri.

Men det vil jeg ha sagt her, at statsråd Brofoss's linje er likevel en positiv linje, og den gir på sett og vis uttrykk for det samme syn som flertallet i denne komite er inne på, nemlig hensynet til distriktene. Han foreslår en utbygging av nettet for å føre kraften videre vestover i forbindelse med Tafjord-anlegget og i forbindelse med elektrisitetsforsyningen på Bergens-halvøya. Han innrømmer i hvert fall viktigheten av at den kraft som der er til stede, skal anvendes i distriktene der. Og jeg vil ha sagt det her, og jeg tror jeg kan si det, for jeg er nokså godt kjent i landet, at er det noe distrikt som har krav på å få et mer allsidig næringsliv, så er det Sogn og Fjordane. Vanskelig som det er å bygge ut, med lange, lange fjorder og stupbratte fjell, og vanskelig som det er med forbindelsesveier, vi kan si til alle sider, men dog også med et jordbruk som i dag nesten roper etter avsetningsmuligheter for sine produkter. Men det er det som er svakheten at selv statsråd Brofoss, som er inne på akkurat den samme tankegang, han har i grunnen ikke noe bestemt å stille i utsikt. Og jeg vil nok si at Sogn og Fjordane har ikke råd til, og bør ikke vente i menneskealdre for å få reist sin industri.

Høyrefraksjonen - ja, de snakker jo også om elektrisering av Sogn og Fjordane, men den ærede representant hr. Ingvaldsen gav i hvert fall tydelig uttrykk for at han ikke kunne følge statsråd Brofoss på hans vei. Det er ikke noe å si om at høyrefraksjonen kommer med denne innstilling. Jeg må si det like ut at jeg ville være sørgelig forbauset om de kom til et annet resultat. Høyre vil jo ikke at staten skal gi seg av med forretningslivet, det er jo gammelkjent, og det ville være nesten merkelig om høyre nå sånn i farten slo om på en ny linje. Kristelig Folkepartis representant har søkt selskap med høyre. Det tror jeg ikke er fordi Kristelig Folkeparti har akkurat det samme synet angående forretninger, jeg tror ikke det, men jeg tror representanten

nærmest har søkt til det gode selskap for om mulig å berge kraft til Østlandet. Venstre-fraksjonen og bondeparti-fraksjonen er for så vidt enige i denne positive linje å bygge ut aluminiumsfabrikken i Årdal. Det er bare på ett punkt at de skiller lag, de stopper opp ved at staten så vidt jeg forstår det, skal ha 40 pst. av aksjekapitalen, mens de private skal ha 60 pst., og de bygger sitt forslag på en uttalelse - en lengre skrivelse som er gjengitt her i innstillingen - fra Nordags utviklingsstyre. Men når man leser denne skrivelsen fra Nordags utviklingsstyre, vil jeg gjøre oppmerksom på at selv de former sin tankegang dithen - ja, man kan nesten si at de forutser - at den dag må komme da staten overtar aksjemajoriteten, og de har allerede skissert hvordan en slik ting skulle kunne skje.

Vi i flertalls-fraksjonen, vi ser det noe annerledes. Vi legger merke til denne omdannelsens tid som er kommet, vi ser hvordan land etter land er inne på selve sosialiseringstanken når det gjelder industrien, og går langt lenger enn oss. Vi ser hvordan disse ideene har trent seg fram og vunnet gjenklang, og vi her i landet er også inne på den veien nå, at staten og at arbeiderne skal kunne få noe å si også når det gjelder industrien. Jeg skal bare minne om produksjonsrådene som skal etableres. Og jeg vil si til hr. Haldorsen at i hvert fall så meget kjenner jeg til enkelte arbeidsgivere at det er ikke alle disse arbeidsgivere - og større arbeidsgivere, langt større enn hva hr. Haldorsen er - som har den samme mening i disse spørsmålene som han. De har virkelig tiltro, de, og de vet om denne knivskarpe konkurransen som vi får på alle områder med verden for øvrig. Og jeg tror at mange av dem ser det som et lyspunkt dette at arbeiderne skal få bli interessert og kunne få si sin mening og få øve sin innflytelse, så at bedriften skal ledes så godt som mulig. Det er mange - jeg kan gjerne bruke uttrykket moderne - arbeidsgivere, som ser det på denne måten, og det er slik vi i flertallet ser på det når vi foreslår den form som vi har gjort. Vi venter at det virkelig skal bli et samspill her mellom staten på den ene side, staten som er direkte interessert i samfunnsutviklingen i Norge, og på den annen side en flink arbeidsledelse, flinke ingeniører og fagfolk, og flinke arbeidere som blir interessert i bedriften. Vi tror det er framtidens vei. Skal vi oppta en knivskarp konkurranse med verden for øvrig, tror jeg at vi kun har den vei å gå. Jeg vil anbefale flertallsinnstillingen på det beste.

Ryen: Et mindretall i spesialkomiteen foreslår å realisere Nordags lettmetallbedrifter og materiell i sin helhet. Jeg kan ikke godta dette mindretalls motivering og konklusjon. Det anser det for usannsynlig at vi kan reise en konkurransedyktig lettmetallindustri i Årdal, og anfører som hovedgrunn den store verdensproduksjon. Dernest antar mindretallet at en ny lettmetallindustri med den kapasitet som forutsatt i Årdal, vil vanskeliggjøre

avsetningsmulighetene for de allerede eksisterende aluminiumsfabrikker i Norge, for så til slutt å konkludere med at staten bør realisere alle Nordags påbegynte lettmellanlegg og materiell for å gjøre det mulig for de andre fabrikker å modernisere sine anlegg med dette. Når en unntar Høyanger, er alle disse anlegg basert på utenlandsk kapital, og de driver i stor utstrekning bare under gode konjunkturer, og vil således alltid skape økonomiske vansker for de bysamfunn som er grunnlagt på dem. Jeg kan ikke fri meg fra den tanke at logikken i motiveringen her klikker ikke så rent lite. Hvis Årdal, riktig ledet, ikke blir konkurransedyktig, kan jeg ikke med min beste vilje forstå at de umoderne og meget mindre anlegg skal kunne bli det, selv om de gis anledning til å overta det moderne utstyr ved Nordags forskjellige bedrifter. Det må jo være en anbefaling av hvor moderne Nordags anlegg spesielt i Årdal er. I tilfelle av denne løsning må man jo regne med at verdiene i Nordag, som kan betegnes som en del av erstatningene til staten, vil bli redusert i ganske vesentlig grad. Jeg anser derfor en slik løsning av Årdals-spørsmålet som negativ og som en undervurdering av oss selv, og jeg kan ikke være med på den.

For øvrig vil jeg gjerne si til hr. Ingvaldsens innlegg i dag, at det for meg viser en forbausende interesse for de fabrikker som vi har i Norge, og som i hovedsaken er på utenlandske hender, for det er jo bare Høyanger som eies halvt av norsk kapital.

Så kan jeg ikke annet enn si litt om en uttalelse fra hr. Solberg. Hr. Solberg sa: Hvis jeg var helt overbevist om -. Til dette vil jeg svare, at hvis jeg var sikker på å vinne den store gevinsten i lotteriet, ville jeg kjøpe et lodd i morgen tidlig. Det er vel overhodet ikke reist noen storbedrift, så vidt jeg kjenner til iallfall, hvor man ikke har vært nødt til å ta en større eller mindre risiko. Her er det vel tilstrekkelig å henvise til Sam Eyde og Norsk Hydro. Han fikk ingen nordmann til å tro på seg, bortsett kanskje fra én, men han fikk utlendingene til å interessere seg for dette, for de trodde på det og trodde på Eyde.

Jeg vil så gå over til å omtale de spørsmål som for meg har vært avgjørende i min stilling til saken. Hensynet til det distrikt som anlegget ligger i, har vært meget tungtveiende. Sogn og Fjordane fylke er et av de distrikter i landet som har vært tilsidesatt når det gjelder elektrifisering, veibygging, jernbanebygging og reising av industri. Og dette på tross av at fylket har meget store unyttede energimengder. Hertil kommer at fylket har små utvidingsmuligheter i jordbruk, i hvert fall så lenge lokalveinettet ikke er utbygd til heiene. Sogningene er flittige og nøysomme folk som bør gis høve til utviklingsmuligheter, bl.a. ved at man reiser en aluminiumsindustri med en by i Årdal.

Årdals-anlegget ligger heldig til forsvarsmessig sett, med kraftstasjonen inne i fjell og fabrikkene i terreng som

er meget lett å beskytte mot luftangrep ellers. Årdal er planlagt og i meget stor utstrekning ferdigbygd i en størrelsesorden som gir den mest lønnsomme drift. Utbyggingen er gjort med sikte på å nyttiggjøre alle avfallsprodukter i bedriften, bl.a. med gassklokke for nyttiggjøring av avfallsgassene. Oksydfabrikken med en smelteovn er på det nærmeste ferdig, og med det materiell som trenges i alt vesentlig til stede i Årdal til resten. Kaianlegg, jernbaner og veier er ferdige eller under utførelse. Av elektrolysefabrikkene er 1 omtrent ferdig, og nr. 2 er reist og innredning av maskinelt utstyr påbegynt, mens resten av det nødvendige maskinelle og tekniske utstyr enten er til stede i Årdal eller også ved andre av Nordags bedrifter, som jo vil bli statseiendom i sin tid. Kraftstasjonen er utbygd ferdig for 72 000 kW., men projektert for 91 000 kW., og ligger inne i fjellet. Kraftoverføringsnettet til alle anlegg både i Øvre Årdal og på Årdalstangen er framført i kabel som ligger under vei- og jernbanetraséen. Arealer for nødvendig anlegg og utviding av havner på Årdalstangen og det bysamfunn som bedriften vil skape i Øvre Årdal og eventuelt i Seimsdalen, er tilstrekkelig store.

Jeg mener Stortinget står foran valget, om vi her i landet skal reise en lettmetallindustri ved hjelp av det som er tilrettelagt og som blir statens eiendom, eller om vi for alltid skal regne med aldri å bli aluminiumprodusent.

Vårt forbruk av aluminium i dag er ikke stort, men å dømme etter den store etterspørsel etter lettmetall som har gjort seg gjeldende etter krigens slutt, må en gå ut fra at også vårt forbruk vil stige i fremtiden, kanskje mer enn vi aner i dag. Foruten kjøkkenutstyr, melkeutstyr, vannledninger og meget annet som lages av aluminium, er det vel ingen tvil om at det på grunn av sin letthet og styrke vil bli brukt i bilindustrien, jernbaneindustrien, skipsindustrien, som taktekkingsmateriale og meget annet. Der vil jeg peke på, under henvisning til det som hr. Haldorsen, sa, at behandlet på den måte som han nevnte, er aluminium sterkere enn stål og kan komme på tale selv ved bygging av skip.

I tillegg hertil har jeg funnet å måtte legge atskillig vekt på den oppfatning av spørsmålet som kommer til uttrykk i direktørene Skjensvolds, S.B. Steens og Egers uttalelser.

Jeg tilhører jo også et mindretall, og i tillegg til motiveringen i mindretallsinnstillingen om at aksjemajoriteten bør være privat, vil jeg tilføye: Med staten som hovedaksjonær tror jeg ikke det er mulig å få privatkapital interessert. Årdal Verk blir da et rent statsforetagende. Her må en være merksam på at det gjelder en eksportindustri, hvor konkurrentene både i Amerika, Canada og Europa er private selskaper, og nettopp av den grunn tror jeg det vil vise seg meget vanskelig å oppnå samarbeid. Igjen blir da muligheten for eksport i form av varebytte med de land som leverer bauxitt, eventuelt oksyd eller andre

råstoffer. På grunn av dette tror jeg at Årdal Lettmetall eller Årdal Verk som rent statstiltak i meget sterk grad reduserer mulighetene for reisningen av en levedyktig aluminiumsindustri i vårt land. Jeg vil derfor anbefale mindretallets forslag under II i innstillingen. Dette er en positiv løsning av Årdals-saken, og en løsning som gir en viss garanti for at tiltaket skal lykkes.

Trædal overtok presidentplassen.

Natvig Pedersen: Jeg vil bare streke under det forhold at av alle dem som har uttalt seg om denne store og meget vanskelige sak, er det i grunnen bare én som har gitt oss den løysinga: Vi skal finne den beste form for å selge Tyin-kraften, og så skal vi la anlegget i Årdal stå og - man kan gjerne si - ruste videre. Det er finansministerens dissens. Hans ord bør en jo til vanlig tillegge stor vekt, men jeg tror at når en overfor dette syn har alle de andre uttalelser, så er det grunn til å se bort fra hans uttalelser her. Alle andre autoriteter og institusjoner som har uttalt seg, har sett det slik at de ikke kunne komme forbi å gi et svar på spørsmålet: Hva skal vi gjøre med de veldige anleggene som i dag ligger i Årdal? Det er tilfellet med Nordags forvaltningsstyre, med direktørene Skjensvold, Ihlen og Jahn, ekspedisjonssjef Helgeby og fylkesmann Schei, som har det første framlegg om løysing av dette spørsmål, og som foreslår at vi skal bygge det ferdig og sette fabrikken i gang. Det er tilfellet med de ledende forretningsmenn som hr. Fjermeros har sitert her i kveld, og det er tilfellet med tiltaksrådet, som også representerer atskillig og allsidig innsikt i forretningsliv og industri, og det er i all beskjedenhet tilfellet - får jeg si - så å si med samtlige medlemmer av spesialkomiteen.

Jeg tror det er svært meget i det som hr. Haldorsen sa her, iallfall for spesialkomiteen har det spilt en stor rolle dette, at de har sett de veldige bygningene som ligger der tre kvart ferdige, de veldige installasjoner av maskineri som står der halvveis ferdige og med resten til stede på andre steder, slik at en kan få dem på plass og sette dem i sving. Det har i hvert fall virket slik at spesialkomiteen som helhet, tror jeg jeg kan si, har funnet at de ikke kunne komme med en tilråding til Stortinget uten å gi et svar på spørsmålet: Hva skal vi gjøre med dette? Og så vil spørsmålet om Tyin-kraften selvsagt være avhengig av den løsning som en finner på spørsmålet om Årdals-anlegget.

Til en viss grad kan vi si at alle grupper innenfor spesialkomiteen har søkt å finne et positivt svar på dette. Når det gjelder hr. Ingvaldsen og den fraksjon han representerer, 3 medlemmer, så er jo deres syn at de ser redningen i å få solgt dette anlegget til en eller annen av de bedriftene som i dag driver aluminiumfabrikasjon, og det vil i røynda si til et av de store utenlandske selskapene. Det er vel kanskje deres innerste håp, at for å få arbeidet i

gang skal de få selge disse verdiene, og da formodentlig for en temmelig billig penge, til et stort utenlandsk selskap, som skal overta det hele. Resten av spesialkomiteen, 12 medlemmer, er for så vidt enige i at en, alt tatt i betraktning, må ta den risiko som her er, og sette denne fabrikk i gang og drive den som en norsk bedrift.

En av de viktigste innvendingene som er gjort mot det å sette en ny, moderne aluminiumfabrikk i gang her i landet, er jo dette at de utenlandske bedrifter, som den skal konkurrere med, under krigen har hatt høve til å skrive ned sin kapital, så de ikke har noen kapitalutgifter. Men i virkeligheten er jo forholdet det at om det er nødvendig, står vi for første gang, tror jeg vi kan si, i vår industris historie i den stilling at vi kan gjøre det samme med Årdals-anlegget. Vi har de midler som skal til. Gjennom en overføring som er foreslått av forskjellige verdier fra Nordag, har vi verdiene, og vi har likvider til å sette første trinn av anlegget i gang.

En annen innvending som er gjort, er at vi ikke har sikkerhet for at vi kan skaffe råstoff. Statsråden har svart på det for bauxittens vedkommende. Når det gjelder aluminiumoksyd, er forholdet det at vi har en oksydfabrikk som også går inn i dette anlegg, om vi setter det i gang, i Saudasjøen, men spørsmålet er hvor vidt den kan få kraft og hvor vidt kan få nytte smelteovnen ved Electric Furnace. En av representantene her, som kjenner personlig det forhold, vil uttale seg nærmere om det.

Det store flertall, 12 av spesialkomiteens medlemmer, går altså inn for å tilråde Stortinget at vi må gjøre vedtak om å sette aluminiumfabrikken der oppe i gang. Det som skiller de to grupper innenfor dette flertall igjen, er spørsmålet om privat eller offentlig drift, og en kan vel ta det som et uttrykk for en ganske sterk tro på muligheten for å drive denne aluminiumfabrikken, når det mindretall som består av herrene Fjermeros, Haldorsen og Ryen, regner med at det skal være mulig å reise privat kapital, 60 prosent av kapitalen. Det gir i grunnen uttrykk for en ganske sterk tro på at det skal være ikke bare mulig og forsvarlig, men også forretningsmessig å få det i stand. Nå er vel forholdet det at om en skulle gå til det, ville vel kanskje resultatet bli at staten først kanskje skulle nedskrive de verdier den i dag har, til noe i nærheten av null, og så skulle den overdra disse verdier til et privat selskap. Vi i flertallet synes ikke det er riktig. Er det mulighet for å sette det i gang, skal ikke staten uten videre gi fra seg de verdier som den har der i dag. Det neste spørsmål er hvor vidt det er mulig å få en så initiativrik og dyktig ledelse som her trengs, og der vil jeg si for min del at jeg tror det må være mulig også under statsdrift, under det vi legger i statsdrift her. Vi er jo alle sammen enige i at det skal startes et aksjeselskap, og at ledelsen skal få frie hender. Jeg tror under de forhold at det skal være mulig virkelig å skape en initiativrik og førsteklasses ledelse.

Hr. Haldorsen nevnte også spørsmålet om arbeidernes interesser, og jeg vil si for min del at jeg er meget enig med hr. Haldorsen i det. Jeg tror det vil ha stor betydning om man kan gjøre arbeiderne direkte interessert, og jeg vil ha sagt at jeg håper at det nye selskap må finne former som kan gjøre det virkelig mulig for arbeiderne ved denne bedrift også å være direkte økonomisk interessert i bedriften. Jeg tror det kan finnes utvei for det.

Under de forhold, og alt tatt i betraktning, og jeg vil gjerne si: uten på noen måte å ha lukket øynene for den risiko som vil være forbundet med dette anlegg, har jeg sluttet meg til flertallet og tilråder av den grunn det positive skritt å sette disse anlegg i drift.

Sunde: Det forekommer meg at innstillingen stort sett er tvilsom. De er ikke så helt sikre noen av dem som har behandlet denne sak. Statsråden var i sitt innlegg svært tvilende i dette spørsmål, og det er vel ikke rart om f.eks. jeg er tvilende og finner det vanskelig å ta standpunkt. Det er en av de vanskeligste saker jeg har hatt å ta standpunkt til, for det første fordi det er en så stor sak - en så stor sak som neppe har vært behandlet her i Stortinget iallfall i denne sesjon. Dertil kommer at slik som stillingen er for aluminiumindustrien på verdensmarkedet i dag, kan man vel neppe si at det er en opplagt forretning. Man kan vel si at dette er et eksperiment, og et eksperiment av slike dimensjoner er det all grunn til å være tvilende overfor. Når vi vet at det er en stor overproduksjon av aluminium i verden i dag, er det klart at konkurransen vil bli knivskarp, og bare de aller mest moderne bedrifter vil kunne hevde seg i konkurransen på verdensmarkedet. Og vi har som bekjent her i landet flere aluminiumsfabrikker som vi med sikkerhet vet vil bli nedlagt når den nye fabrikk blir ferdigbygd, fordi disse fabrikker er eldre og umoderne. Disse fabrikker har i årenes løp skapt store industristrøk, man kan til dels si nærmest byer. Det er da spørsmål om hva man egentlig skal gjøre med disse steder, når man vet allerede nå, hva statsråden i dag har gitt bekreftelse på, at disse vil måtte legges ned. Disse byene og til dels større distrikter også er helt avhengig av at disse bedriftene går. Hertil kommer at vi vet at i Amerika og Canada står ferdigbygde aluminiumsfabrikker, som kanskje er enda mer moderne enn denne fabrikk kan bli.

Det er vel så at man må ta en risiko, den som intet våger, den intet vinner. Vi får håpe at vi i denne fabrikk får en gevinst som vil gi vårt land varige og glimrende verdier.

Når jeg likevel slutter meg til flertallet i komiteen, så er det utelukkende av den grunn at man blir stillet i en tvangssituasjon, slik at man nær sagt ikke har noe valg. Det ville ha vært nærmest hasardiøst å nedlegge den store fabrikk som nå er oppbygd der oppe, og disse verdier som ligger der, ville da bli helt uten betydning. På grunn av disse forhold finner jeg det helt riktig at jeg slutter meg til

flertallsinnstillingen, men jeg vil gjøre oppmerksom på at de stedene hvor de gamle fabrikker nå ligger, altså vil bli nedslaktet med andre ord. Det er nå på dette tidspunkt så vidt jeg kan skjønne, ikke tatt noe som helst hensyn til disse, og man har ikke forsøkt å gjøre noe som kan erstatte det som i tilfelle blir nedlagt. Riktignok bygger man opp en ny by på Vestlandet, men det vil gå ut over en del byer på Sørlandet. Hvem som er mest berettiget av disse steder, er sannelig ikke godt å si. Jeg for min del representerer et sted som det vil gå hardt ut over. Det er oppbygd store permanente boligkomplekser, som man må regne med, så vidt det er opplyst, vil bli rasert. Det er ikke så liketil å ta standpunkt i en slik sak, men slik som situasjonen ligger an, har jeg altså funnet å måtte gå med på flertallets innstilling som den foreligger i dag.

Presidenten: Dei talarane som kjem heretter, har opp til 10 minutt.

Smitt Ingebretsen: Det er naturleg og riktig at man føler forpliktelse til å gjøre noe positivt ut av de store anlegg som ligger inne i Årdal. Men jeg må si at denne sak har gitt meg visse anfektelser. Jeg har følt meg sterkt fristet til å stemme for flertallsinnstillingen, fordi jeg som motstander av sosialistiske eksperimenter i vårt næringsliv synes det er fristende å se det første realisert på basis av et spekulasjonsprosjekt som det vi står overfor her, en stor millionbedrift basert på eksport, i en situasjon hvor alle vet at aluminiumsproduksjonen i verden er meget større enn behovet, at utsiktene for salg er tvilsomme, og at vanskelighetene med å skaffe råstoff ikke er ubetydelige. Den prosess som man skal benytte til å fremstille aluminium, er heller ikke uteksperimentert. Pedersen-metoden tror man med visse forandringer vil være brukbar eller bra, men disse forandringer er ennå ikke uteksperimentert. Enhver vet at eksperimenter som man forventer skal lykkes, ikke *alltid* lykkes. Det er her en serie med slike momenter. Det er også dette at man bygger opp og utvikler et stort nytt bysamfunn, hvis hele eksistens beror på at dette eksperiment går godt, samtidig som man med eksperimentet skaper en ny konkurranse til andre, bestående bedrifter, andre bestående industrisamfunn som kjemper for sin tilværelse under de vanskelige forhold som aluminiumindustrien arbeider under for tiden.

Man kan formodentlig forstå at jeg som motstander av sosialistiske eksperimenter kan føle meg fristet til å stemme for at man starter med et slikt foretagende, når man først skal sette en statsbedrift i vår industri på benene. Men jeg har motstått fristelsen, fordi jeg tror at jeg ikke har lov til å gi etter for den. Når jeg ikke tror på dette eksperiment, når jeg tror at det vil føre ulykke med seg, får jeg avstå fra det, selv om jeg tror det vil rive arbeiderpartiet med seg i ulykken. Derfor stemmer jeg for at

man skal benytte de anlegg som er der, i den utstrekning det er mulig, til styrkelse for de bedrifter vi allerede har i aluminiumindustrien, og for de industrisamfunn som eksisterer på basis av de gamle bedrifter.

Så får det bli et senere spørsmål hvorledes man skal benytte vannkraften. Jeg tror det ville være naturlig om dette spørsmålet ble ytterligere utredet.

Det er selvfølgelig enkelt å overføre vannkraften til Østlandet, her er behov for den, den kan avsettes, det er ingen vanskelighet med det, men jeg kan forstå at man på Vestlandet vil føle det som om de ble berøvet noen av deres største verdier ved at vannkraften ble overført til Østlandet. Jeg synes det ville være naturlig om man undersøkte hvilke muligheter der er for å utnytte kraften for Vestlandet selv, for en kan ikke være blind for, at selv om behovet for elektrisk kraft her på Østlandet er meget stort, så er det en naturlig følelse for vestlendingene at de synes at utbyggingen av vannkraften ensidig har foregått øst for Langfjellene. Jeg ville derfor, som sagt, synes det var naturlig at Regjeringen utredet dette spørsmål ytterligere, forat man kunne se hvorledes man best skulle tilgodese Vestlandets naturlige interesser ved hjelp av den kraft som står til disposisjon der.

Hvis mindretallets forslag fremsatt av hr. Ingvaldsen faller, vil jeg stemme for at det blir privat drift ved aluminiumfabrikken, for det er da iallfall en liten mulighet mer for at eksperimentet ikke skal bære galt av sted. Jeg er selvfølgelig oppmerksom på at arbeiderpartiet, når det nå starter denne statsbedrift, forsøker å legge den så nær opp til privat drift som mulig, at det benytter seg av de private bedrifters metoder for å minske risikoen, som det heter ved dette eksperiment. Og det finner jeg naturlig, men jeg synes at eksperimentet er så vågelig at det ikke er tilstrekkelig at man forsøker ved en slags etteraping av det private bedriftssystem å sikre seg mot altfor store eventyrligheter. Jeg tror det sikreste er at man rett og slett sier til den private kapital, at dere får se å gjøre noe godt ut av det. For vel kan det være så at en del av den risiko som er, kan forminskes ved at man later som om bedriften er privat drevet, men jeg tror at sikkerheten er større om den virkelig blir det.

Presidenten: Det har skrivi seg ei heil rekkje med talarar endå, og det lid langt på kveld. Presidenten vil gjera framlegg om at tida for dei talarane som skriv seg heretter, vert sett til 2 minutt - og går ut frå at det er samrøystes vedteki. Samstundes vil presidenten beda om at talarane viser mest mogleg av resignasjon med sin bruk av taletida.

Wikborg: Jeg kan ikke huske noen sak som har vært til behandling i den tid jeg har vært med her, som det har vært så vanskelig for meg å ta standpunkt til som denne. På den

ene side har vi dette anlegget, og jeg forstår at de som har sett anlegget, har særlig vanskelig for å bestemme seg til ikke å fullføre det. Jeg har ikke sett det, men vi har altså et anlegg som i seg selv er fordelaktig og av den riktige størrelse. Vi har også pengene som skal til for å sette det i sving i første omgang. Vi vet at distriktene omkring nærer store forventninger. Personlig skulle jeg også i høy grad ønske at vi ikke når det gjelder aluminiumsproduksjon, ble et underbruk av fremmede bedrifter som bare bruker våre fabrikker til toppdrift. Det skulle være bra om vi kunne bli herre i vårt eget hus også for så vidt. Jeg kan også forstå ønsket om å skape en mønsterbedrift her. Når jeg er i så sterk tvil og har funnet at jeg må stemme imot det, så er det fordi jeg tror at den linje som så mange her i dag har kalt den positive, den er jeg alvorlig bange for om 10-15 år vil vise seg å være en negativ linje.

Når jeg nærer slik engstelse for dette tiltaket, er det fordi produktet skal eksporteres. Det er en himmelvid forskjell på dette prosjekt og det vi skal behandle på onsdag, jernverket, hvor vi kan avta hele produksjonen selv. Her skal vi eksportere 100 prosent, og her skal vi faktisk være med på å avsi en dødsdom over en 2-3 eksisterende bysamfunn. Jeg nærer ingen kjærlighet til de fremmede industriselskaper som rår over bedriftene der, men det ligger meg virkelig tungt på hjertet at opparbeidede utmerkede byer kanskje må - jeg hadde nær sagt - nedlegges. Det er den enorme oppsvulming av aluminiumsproduksjonen som gjør meg redd, og det faktum at aluminium er et utpreget krigsprodukt, et rustningsprodukt. Det vil si at stormaktene vil opprettholde sin produksjon uansett hva det koster, og at de vil ordne det slik at de dekker sitt behov i sine egne land for å holde sine bedrifter i gang. Vi vil derfor etter min mening ha overmåte vanskelig for å få solgt det som fabrikkene kommer til å produsere, og det er det som gjør at jeg ikke våger å være med på å ta ansvaret for å sette bedriften i gang. Selv om vi bygger bedriften, kommer vi fremdeles til å være i utlandets hender, det vil ikke være herfra vi bestemmer over dette, det blir de utenlandske interesser som i siste omgang blir avgjørende. Jeg tror at vi tross alt, så usigelig bedrøvelig som det er, må resignere og si at dette kan vi likevel ikke føre fram uten enorme utgifter framover. Jeg skulle ønske at den tro på dette som statsråden på en så utmerket måte gav uttrykk for, ikke vil bli gjort til skamme. Men når man leser proposisjonen og innstillingen og statsråd Brofoss' dissens, synes jeg man får en uhyggelig følelse av at man er ute på gyngende grunn, og at det er så mange gunstige omstendigheter som må spille inn for at dette kan bli en suksess, at jeg tror vi vel kan ønske det, men det er uhyre vanskelig å tro det. Jeg må si at det er med blødende hjerte jeg må stemme mot dette.

Moseid: Jeg for min del tror at elektrisitetsutbyggingen har en stor fremtid for seg i vårt land. Og jeg mener det er

ganske viktig at elektrisiteten tas i bruk så snart som mulig, men for min del tror jeg ikke at fremtiden vesentlig ligger i de store anlegg for eksport, særlig når det dreier seg om anlegg som er helt avhengig av import av råvarer. Jeg tror fremtiden for vårt land ligger i å spre den elektriske kraft utover bygdene, slik at det overalt er mulighet for å utnytte det private initiativ og den arbeidskraft som på ethvert sted er til stede, for småanlegg både for forsyning av vårt eget behov og for eksport. Det er linjen som vi bør søke å fremme. Særlig tror jeg det er tvilsomt å gå i gang med et stort aluminiumsanlegg, jeg tror det er riktig hva sakens ordfører har sagt, at det er et eksperiment. Jeg har hatt anledning til å følge aluminiumsindustrien på nært hold, og sett hvorledes den har virket i det distrikt hvor jeg er kjent, og jeg vil si det er slik at det ikke frister til å ønske andre distrikter i samme stilling. Det har vært uhyre mange vanskeligheter: Lange arbeidsstanser, arbeidsledighet og nød, og det er ikke bare fordi det har vært utenlandsk kapital, men det er simpelthen fordi produksjonen har vært ulønnsom og derfor neppe ville ha vært drevet, selv om det hadde vært staten som hadde hatt den i sin hånd.

Det er fremholdt at dette anlegg skal komme i en ganske annen stilling, det er basert på større produksjon og moderne utstyr. Men personlig tror jeg at også dette anlegg vil komme til å kjempe under noenlunde de samme vanskeligheter som dem vi har. Dertil kommer at det reiser seg et spørsmål som jeg forstår ikke har vakt noen interesse under forberedelsen eller i denne sal, og det er om tidspunktet nå er inne til å gå i gang med dette. Vi vet vel fra de debatter vi har hatt før her, at minimumsfaktoren når det gjelder gjenreisningsarbeidet både på det ene og det annet område, det er arbeidskraften. Det er minimumsfaktoren når det gjelder gjenreisningen av de krigsherjede strøk, når det gjelder gjenreisningen av vår produksjon både i industri og jordbruk, og spørsmålet er da hvorledes virkningen vil bli hvis man overfører en del arbeidskraft fra disse oppgaver, som skulle løses straks til en oppgave som i beste fall vil være uten nasjonaløkonomisk verdi i en lengre tidsperiode. Det må vel bety at gjenreisningsarbeidet blir hemmet og nasjonalinntekten nedsatt nettopp i en tid da vi trenger den mest. Og så kommer et tredje hensyn som for mitt vedkommende veier ganske tungt, og det er dette at vi nå på ny støter på et slagord som jeg trodde vi var ferdig med i forrige etterkrigstid, dette at man skal la ruinene ligge. Vi har anlegg her som faktisk blir dødsdømt. Det kan naturligvis sies at det er ikke noen norsk interesse å vareta anlegg som eies av utenlandske selskaper, men det er i norsk interesse å søke å bevare de verdier som er skapt, for norske arbeidere i de distrikter det her gjelder, og så vidt jeg kan skjønne vil det være utelukket å kunne oppnå det hvis man går i gang med et sånt storanlegg.

Jeg mener derfor at nasjonaløkonomisk ville det være det retteste å følge det mindretall som ikke vil bygge denne

store industri opp, men jeg innrømmer selvfølgelig at det er sterke grunner som også taler for at man utnytter de store verdier som allerede er skaffet til veie her, hvis det kan skje uten å ødelegge de bedrifter som ellers kunne være levedyktige.

Jeg forstår at de som har sett anleggene, er blitt imponert over hva det allerede er skapt av verdier, og det har i høy grad vært medbestemmende for det standpunkt som flertallet har, - jeg tenker her på dem som vil bygge anlegget opp, både av mindretallet og av flertallet. For mitt vedkommende kommer jeg derfor til å stemme prinsipielt for hr. Ingvaldsens forslag og subsidiært for forslaget fra det mindretall som mener at man her bør søke i hvert fall å sikre seg de best mulige vilkår for en lønnsom drift i fremtiden gjennom å skape en sterkere privat interesse i virksomheten. Det er vel grunn til å tro at også mange som ellers er stemt for statsdrift, vil innrømme at et slikt anlegg som dette har overmåte store fordeler på sin hånd ved å være under privat ledelse. Ja, jeg vil si det så sterkt, at der kan være en nasjonal fare i å ha et slikt statsanlegg.

Vogt: Det ene spørsmål som står til avgjørelse her i dag, er i og for seg ganske enkelt. Skal man rasere et nesten ferdig anlegg og gi opp konkurransen med utenlandsk aluminiumindustri, eller skal man nytte sjansen til å få en moderne aluminiumfabrikk her i landet, og en norsk aluminiumfabrikk? Det er sagt at det samtidig er en dødsdom over de andre, gamle aluminiumfabrikkene som ligger her i landet. Jeg tror ikke det er riktig å si det. Deres liv eller død er ikke avhengig av den nye fabrikk som reises, men er avhengig av den grad av moderne produksjonsformer som de selv kan anta. Jeg tror heller ikke det er riktig, som hr. Wikborg gjør, å fremstille aluminiumproduksjonen som en rustningsproduksjon. Aluminium vil sikkert få en stadig større anvendelse til sivilt bruk i tiden framover. I tillegg til en moderne norsk aluminiumfabrikk vil det også etter hvert bli aktuelt å få reist her i landet fabrikk til videre bearbeidelse av aluminium til ferdige fabrikata i bransjen.

Jeg vil nevne en ting som vil bli aktuell i den første tid. Vi har hørt at leveransen av bauxitt er sikret. Det er for øvrig også opplyst at den kvalitet av bauxitt som kan anvendes ved Årdals-anleggene, er meget lett å få tak i på det internasjonale marked. Det gjør det også mulig, så lenge man ennå ikke har ferdig oksydfabrikken på Årdalstangen, å nytte den oksydfabrikken man nå har i Saudasjøen, og jeg tror det er riktig å understreke at den bør holdes i drift lengst mulig, dvs. inntil Årdalstangens egen oksydfabrikk er ferdig.

Det annet store spørsmål som foreligger, gjelder organisasjonsformen for den bedrift som skal reises. Hr. Haldorsen sammenlignet den med forskjellige andre former for statsdrift, - det må da være siktet til jernbane, post og lignende. Jeg tror ikke den sammenligningen holder. Det er

statsbedrifter, som tar sikte på å dekke visse samfunnsmessige behov i forbindelse med kommunikasjonene, og som også må gjøre det uten hensyn til selve bedriftens lønnsomhet i en rekke tilfelle. Her er det annerledes, og her er også formen for bedriften søkt lagt annerledes an.

Hr. Haldorsen talte også om arbeidernes økonomiske ansvar. Jeg vil si at jeg synes det han der hevdet, er lite grann rart. Det ligger selvsagt i hans vante tankegang at arbeidernes økonomiske ansvar alene skulle være forbundet med besittelse av aksjer. Men jeg tror at arbeiderne ved en slik bedrift har et annet og langt sterkere bånd til bedriften enn aksjer på noen hundre kroner kan gi dem. De er langt mer enn aksjonærene, som kan selge sine aksjer, økonomisk bundet til bedriften og interessert i dens drift. Jeg tror derfor det er full grunn og fullt grunnlag for deres deltagelse i bedriftens ledelse. - Det er ikke noen etteraping etter private bedriftssystemer i og for seg som er søkt her, det er søkt etter den form som i den nåværende situasjon kan være den mest hensiktsmessige for en slik bedrift, som står og må stå under statens kontroll og ledelse.

Jeg vil til slutt ha understreket en ting som komiteens flertall har sagt. Når det heter at staten skal ha aksjemajoriteten, så sier flertallet at statens andel *til enhver tid* skal være minst 51 prosent av den samlede kapital. Jeg vil ha understreket det, for at det ikke skal være tvil om at den adgang styret har til å godkjenne overdragelse av aksjer, ikke kan skje for statsaksjenes vedkommende uten at saken har vært forelagt for Stortinget. Jeg anbefaler flertallets innstilling på alle punkter.

Presidenten: Dei talarar som kjem heretter, har opp til 5 minutt.

Remseth: Jeg slutter meg til dem som har hatt ordet i denne sak og som vil stemme for at vi skal benytte denne anledning til å skaffe oss en moderne aluminiumsindustri i Norge, og jeg vil benytte disse fem minuttene til å gi en melding som kanskje kan ha noe å bety. Man behøver ikke å få herredømme over en av E.F.s smelteovner og over den kraft som benyttes til disse ovnene, vi må, hvis det blir nødvendig, kunne få leid på samme måte som tyskerne gjorde, - ja ja, de gjorde det på en annen måte, men de produserte i hvert fall oksyd i Sauda og brukte da E.F.s ovner og dette selskaps kraft. Det hele står ferdig i dag. Der kan det produseres 20 000 tonn oksyd, og det har ennå i hvert fall ikke noen gang vært kjørt i Sauda på en slik toppkraft at en ikke har hatt kraft til overs for å kunne kjøre den ene ovnen som skal til for å greie den nødvendige smelting for å skaffe fram råstoff til oksyd. Jeg synes partene der skulle ha et godt grunnlag å forhandle på. Det er en ting jeg ikke har snakket med noen om, men som jeg vil nevne. Det som her heter Sauda III, er jo det 3dje aggregat som av Nordag er innmontert i Saudafallenes stasjon nr. 3 i Sauda. Jeg kan vanskelig tenke

meg, når det nye selskap som nå skal dannes, kommer i arbeid, at man kan tenke på å ta det aggregatet ut fra Saudafallenes stasjon, det må vel skje et salg til Saudafallene. I det hele tatt mener jeg man har grunnlag for å føre forhandlinger med fabrikk i Sauda om leie av ovn og kraft hvis det skulle bli nødvendig å lage oksyd i Sauda.

Så vil jeg tilføye at dette sier jeg ikke fordi jeg er fra Sauda. Denne oksydfabrikasjon har nemlig ikke noen varig verdi for oss, jeg kan gjerne si tvert imot nå. Jeg er nemlig i første rekke klar over at skal vi skape en moderne, levende industri borte i Årdal, så kan vi ikke ha oksydfabrikken liggende i Sauda. Det er derfor ikke for Sauda jeg snakker, men for den sak som vi skal løse i kveld og som altså ikke behøver å komme i vanskeligheter om vi ikke får kjøpt oksyd fra utlandet. Jeg vil også håpe, og det er noe som vi selvfølgelig alle må regne med, at denne store fabrikk som er bygd i Sauda, i sin tid må kunne komme til anvendelse på en eller annen måte, men til oksydfabrikk kan den ikke brukes i fremtiden, for oksydfabrikken må selvfølgelig ligge på en slik plass at det bedriftsmessig blir best mulig. Derimot kan det ha betydning for den nye fabrikk i Årdal at man foreløpig kan drive i Sauda, slik at man har en stab av folk som er utdannet og som kan overføres til den nye fabrikk. Det har også vært snakket om at man kanskje kunne høste mer erfaringer med tiden, og det har man da også god anledning til å gjøre mens fabrikk er i gang i Sauda. Det er det vel ikke tvil om.

Jeg for min del ser slett ikke så svart på den fremtidige aluminiumsproduksjon. Jeg tror at vi skal få den andel av produksjonen som vi hadde før krigen, og at vi skal kunne oppnå å øke den ganske betraktelig. Det kan nok bli levevilkår for den nye fabrikk også, og det behøver ikke være, som det er sagt her, noen dødsdom og dommedag over de andre fabrikker.

Nylund: Eg er av dei som har hatt litt tvilsmål ved denne sak. Når ein ser på denne industri som er avhengig, kan ein seia, av eksport, og ser på verdsmarknaden som ein må seia er overfylt, må ein få tvilsmål. Det verste er kanskje at råstoffet og må takast inn frå utlandet, og det kan det og vera vanskar med. Men når eg ser reint praktisk på tilhøva, trur eg det hadde vori svært greitt om det hadde vori råd å få innløyst den utanlandske kapital som står i mange av våre industriar, slik at vi ved investering og modernisering kunne få gjort dei endå meir tevleføre innan aluminiumindustrien. Men så er det det at ein har dette kjempeanlegget der oppe i Årdal som er halvferdig å seia. Ein må ta stode til det, noko må gjerast, og den ting er sikker at det må gjerast snart. Ein kan ikkje halda på med å ha eit slikt kostesamt vakthald som her er nemnt, og då er det kanskje ikkje til å koma utanom at ein vel må gå med fleirtalet i nemnda.

Men vi må hugsa på kva det vil seia for dei industriar som alt er i gang. I vårt fylke har vi 3-400 mann som

arbeider i ein aluminiumindustri. Dei har bygt sine hus og heimar kring denne industrien på staden med sikte på varig og sikkert arbeid. No har det komi fram at desse fabrikkane vil koma til å måtta leggja ned likevel for di dei ikkje kan greia konkurransen på verdsmarknaden. Kor lenge det no vil gå, kor lenge dei vil greia seg, har vi ikkje oversyn over i dag, men tilhøva er der, og ein må ta stode til kva som skal gjerast med fabrikkane, både av omsyn til kommunen og av omsyn til arbeidarane. Det må gjerast før eller seinare, og eg meiner difor ein alt no må sjå på desse spørsmåla, prøva om det kunne vera råd å gjera eit tiltak eller byggja ein industri på dei plassane som blir truga i og med at Årdal blir utbygd. Det eg serleg ville ha fram, var at ein må vera merksam på dei tilhøva. Men når ein ser på saka i det heile som ho ligg føre i dag, er det vanskeleg å koma utanom å røysta for å gå til utbygging av Årdal. Den kapitalen som er lagd ned der, og slik som dei tilhøva ligg til i dag, gjer at ein må gjera noko, og då er det vanskeleg å koma utanom å måtta ta den vågnaden som fylgjer med å byggja ut Årdal til eit moderne industrisentrum. Med den grunngeving vil eg røysta for fleirtalsframlegget i saka.

Strøm frafalt ordet.

Martin Andersen: Det var hr. Haldorsen som var foranledningen til at jeg grep ordet. Det er slik med meg som det er med oxen at jeg begynner å se rødt når en angriper arbeiderne sine interesser og ære. Hr. Haldorsen syntes å fradømme arbeiderne ansvar. Jeg tror det er arbeiderne som har ansvar. Det er arbeiderne som bærer bedriften, de har sin økonomiske eksistens avhengig av bedriften. Maskinen var ingenting verd, og heller ikke direktøren, hvis ikke arbeiderklassen var der. Den slags skal man ha seg frabedt.

Hr. Smitt Ingebretsen var så elskverdig at han ville redde arbeiderpartiet fra å foreta, som han uttrykte seg, det første sosialistiske eksperiment. Det er nesten sørgelig å berøve hr. Smitt Ingebretsen den illusjonen, den villfarelse. Jeg vil henvisse hr. Smitt Ingebretsen til Sovjet-Unionen. Der er det en masse slike sosialistiske eksperimenter, eksperimenter som verden kan ta eksempel av. Nå antar jeg at også denne sak går igjennom her, og hvis nå dette norske sosialistiske eksperiment vil lykkes, så håper jeg at det også vil virke til hr. Smitt Ingebretsens omvendelse.

Det har også vært snakket om privat initiativ her. Det er en kjensgjerning at det private initiativ ikke makter sin oppgave. Beviset på det er at i alle de land hvor privat initiativ har virket, har det vært tusener eller millioner av arbeidsløse. Ergo - de makter ikke sin oppgave når de ikke makter å holde landets befolkning i arbeid. I Sovjet-Unionen finnes det ikke en mann arbeidsledig, og det har vært har det vært et lysende eksempel for verden i lange tider. Også Norge har sett det nå, nå nytter det ikke lenger å komme med

løgnhistorier. Eksperimentene taler for seg selv. Jeg er forresten svært glad for at landet nå, både gjennom denne saken som foreligger her i dag, og likedan gjennom den neste sak vi skal behandle, jernsaken, begynner å utnytte de muligheter som Norge har. Det har jeg ventet på i mange, mange år.

Presidenten: Tida er ute.

Martin Andersen: Jeg skal bare få lov til slutt å henstille til Regjeringen å fortsette linjen og foreta eksperimenter framover, så vidt den makter.

Lunde: Eg skal ikkje koma så mykje inn på sjølve saka. Ho har vori såpass godt utgreidd at det er heilt uturvande for meg å gjera det. Men sidan spørsmålet om overføring også av denne kraftkjelda til Austlandet har komi såpass sterkt i forgrunnen, er det kan henda av interesse å få gjera kjend at Vestlandet si største kraftkjelde, Aurlandsfalla, den er i dette året kjøpt inn av Oslo og Aker kommunar med tanke på overføring til Oslo. Denne kraftkjelda, som dei interesserte partane har arbeidt med i mange år, den er det gjort mykje førebuande arbeid på med oppmåling og kartlegging, og det vil for så vidt ikkje ta så lang tid før dei kan setja det arbeidet i verk, om tilhøva elles er slike at dei som har interesse av det, finn at det er praktisk.

Held ein no overføringa av denne krafta saman med utbygginga av Norefalla, av Holsvassdraget, som også ligg på skilet der mellom Aust- og Vestland, utbygginga av Mårvassdraget og ei eventuell overføring av kraft frå Tysse II som har vori nemnd her, så vil vel alt dette koma opp i ei kraftmengd på 7-800 000 hk., og jamvel om forbruket her over det breie Austlandet er stort, så skulle dei vel då koma nokså langt på veg, serskilt dersom dei også tek dei andre kraftkjeldene sine i bruk.

Når eg nemner dette, vil eg vona at det ikkje vert sett på den måten at ein skal sjå Vestlandet for seg og Austlandet for seg, vi må sjølvsagt, så langt som råd er, sjå heile under eitt når vi skal nytta ut kraftkjeldene våre, og det er visseleg ikkje meiningsskilnad om at skal denne utnyttinga bli rasjonell, må vi gå til overføring og samkøyring i stor mon. Men dette vil alltid ta tid, og når det gjeld den saka som vi står framføre i dag, er det, slik som det er sagt av statsråden og også av andre, berre to alternativ: Anten utbygging av fabrikk eller også overføring av krafta til Austlandet. Fabrikk treng ikkje all krafta. Det vil endå bli ein slump att ved utnyttinga av Tyn, som på ein naturleg måte kan overførast til bruk for dei nærast liggjande distrikt.

Norevik: Når jeg bad om ordet igjen, var det fordi jeg oppfattet representanten Smitt Ingebretsen som om han sa at Pedersen-metoden ikke er uteksperimentert - det er et

eksperiment som man foretar i Årdal. Jeg vil gjerne gjøre oppmerksom på at Pedersen-metoden har vært praktisert i Norsk Aluminium Company fra 1929 til i dag. Det er således ikke en ukjent metode, det har vært fremstilt oksyd etter den metoden i alle disse år. - Den opplysning hadde jeg lyst til å gi, forat man ikke skal oppfatte det slik at man innlater seg på noe helt ukjent. Alt som er planlagt i Årdal, er bygd på gamle, velprøvde metoder.

Smitt Ingebretsen: Jeg vil gjerne få lov til å si at jeg er blitt misforstått av hr. Norevik. Jeg sa ikke at Pedersen-metoden ikke var uteksperimentert, men Pedersen-metoden har vært mindre tilfredsstillende, og man forsøker å finne en modifikasjon av Pedersen-metoden som man mener å ville bruke i Årdal, og den er ikke uteksperimentert.

Natvig Pedersen inntok presidentplassen.

Smitt Ingebretsen: Jeg finner det naturlig ved et så stort og fantasifullt eksperiment at vi benytter navnopprop.

Komiteen hadde innstillet på slikt vedtak om utnyttning av A/S Nordags anlegg:

Stortinget samtykker i:

I. A/S Nordag avvikles og anvendes slik:

1. Glomfjord Kraftanlegg og Aura Kraftanlegg med tilhørende utstyr og rettigheter i Norge og i utlandet overtas av Staten ved Norges Vassdrags- og Elektrisitetsvesen.
2. A/S Nordags eiendeler i Osa overdras til A/S Osa Fossekompani som kompensasjon for fordringer på A/S Nordag.
3. A/S Nordags eiendeler i Tysse II og grunneiendommer i Eitrheim forvaltes inntil videre av Direktoratet for fiendtlig eiendom.
4. A/S Nordags øvrige eiendeler med:
Eiendeler i Sauda III og IV,
Tyin Kraftverk,
Årdalsanleggene,
Oksydfabrikk i Saudasjøen,
Materiell i Eitrheim,
Fabrikkutstyr i Glomfjord,
Glærum Kalksteingruve,
Lassedal Flusspatgruve,
inventar, beholdninger, kontaktmidler, fordringer,
rettigheter m.m. i Norge og utlandet -
nyttiggjøres for igangsetting av aluminiumproduksjon i Årdal i Sogn.

II. At Handelsdepartementet bemyndiges til å stifte et nytt aksjeselskap der Staten har aksjemajoriteten for å

overta og nyttiggjøre de under I, 4, nevnte eiendeler for aluminiumproduksjon.

III. At Handelsdepartementet fastsetter hvor stor del av verdien av de under I. nevnte anlegg skal dekkes ved utstedelse av aksjer fra det nye selskap til Staten og hvor stor del skal påheftes selskapets eiendommer som pantegjeld til Staten. Panteobligasjonen skal være rentebærende etter 2 ½ pst. p.a. fra begynnelsen av det regnskapsår som første gang gir grunnlag for utdeling av utbytte.

Presidenten: I innstillingen under I, punktene 1, 2 og 3, er det ingen dissens. Derimot har ordføreren referert to rettelser. I punkt 1 skal det hete: «A/S Nordags andel i Glomfjord Kraftanlegg og Aura Kraftanlegg» osv., og i punkt 3 skal det tilføyes: «likeså Valsøyfjord Kraftverk». Presidenten gjør videre oppmerksom på at i III skal det i stedet for «de under I nevnte anlegg» stå «de under I, punkt 4, nevnte anlegg».

Dissensene gjelder I, punkt 4, og II. Hr. Fjermeros har bedt om at en først voterer over II, som inneholder den prinsipielle forskjell, og presidenten har ingen ting imot at det blir gått fram på den måten. Det er også overfor II hr. Ingvaldsens prinsipielle dissens kommer fram. Det vil da være naturlig at det først voteres over hr. Ingvaldsens dissens under II, deretter kan det voteres alternativt mellom innstillingen under II og hr. Fjermeros's dissens.

Begjæringen om navnopprop gjelder avgjørelsen av hr. Ingvaldsens forslag.

Sundt: Før voteringen begynner, vil jeg gjerne gjøre oppmerksom på at skal det være navnopprop over hr. Ingvaldsens forslag, er det også riktig at det er navnopprop i forbindelse med hr. Fjermeros's dissens.

V o t e r i n g :

1. Komiteens innstilling under I, punktene 1, 2 og 3, med de foretatte rettelser, bifaltes enstemmig.
2. Ingvaldsens forslag til II - «At Handelsdepartementet på den for landet fordelaktigste måte avhender, fortrinnsvis til norske aluminiumfabrikker A/S Nordags øvrige eiendeler med Eiendeler i Sauda III og IV, Årdalsanleggene, Oksydfabrikk i Saudasjøen, Materiell i Eitrheim, Fabrikkutstyr i Glomfjord, Glærum Kalksteingruve, Lassedal Flusspatgruve, inventar, beholdninger, fordringer, rettigheter m.m. i Norge og utlandet» - ble med 107 mot 21 stemmer ikke bifalt.

De 107 representanter var:

Øraker, Grønland, Eivind Eriksen, Johan Andersen, Henry, Klara Skoglund, Arntzen, Bredal, Rysstad, Noddeland, Nylund, Fjermeros, Kulien, Røiseland, Natvig Pedersen, Chr. Oftedal, Friis, Westerlund, Egil Eriksen, Hartvig Svendsen, Strøm, Kirsten Hansteen, Liv Tomter, Lid, Sundt, Dahl, Konrad Knudsen, Astrid Skare, Kittil Berg, Watnebryn, Sørensen, Mikkelsen, Terje Wold, Vågnes, Arvid Johansen, Løbak, Løvlien, Johanne Pedersen, Leif Hansen, Frogner, Hove, Jakob Pettersen, Rong, Svarstad, Haldorsen, Flatabø, Oksvik, Utheim, Reiten, Alsvik, Ratvik, Ulrik Olsen, Hoem, Steffensen, Berntsen, Øines, Djupvik, Hamran, Moljord, Andrå, Broch, Markussen, Lars Moen, Smeby, Lyngstad, Meisdalshagen, Ryen, Ragna Karlsen, Rakel Seweriin, Strand Johansen, Hofmo, Hognestad, Ramndal, Vatnaland, Remseth, Vinje, Jakob Lothe, Stavang, Lunde, Bøyum, Norevik, Versto, Selås, Skogen, Evensen, Løberg, Sunde, Martin Andersen, Aldor Ingebrigtsen, Midtgaard, Peder Jacobsen, Eidnes, Nils Jacobsen, Johan Wiik, Engelstad, Leirfall, Benum, Granli, Nygaardsvold, Skarholt, Svinsås, Dahlø, Trødal, Tøndel, Støstad, Vogt, Johnsen.

De 21 representanter var:

Firing, Claudia Olsen, Asbj. Solberg, John Solberg, Fredriksfryd, Moseid, Sven Nilsen, Smitt Ingebrigtsen, Hope, Wikborg, Kolderup, Ingvaldsen, Robberstad, Hareide, Cato Sverdrup, Hårek Hansen, Johanna Thorén, Stranger, Tambs, Berthelsen, Ragnhild Varmbo.

(Fraværende, se neste votering.)

3. Ved alternativ votering mellom innstillingen under II og Fjermeros's foreslag - «Handelsdepartementet bemyndiges til å foranledige stiftet et nytt aksjeselskap der Staten har ca. 40 pst. av aksjekapitalen og private ca. 60 pst. Dette selskap skal overta og nyttiggjøre de under I, punkt 4, nevnte eiendeler for aluminiumproduksjon i Årdal. Selskapet stiftes for øvrig etter de retningslinjer som er nevnt foran» - ble innstillingen bifalt med 80 mot 48 stemmer.

De 80 representanter var:

Sunde, Martin Andersen, Aldor Ingebrigtsen, Midtgaard, Peder Jacobsen, Nils Jacobsen, Johan Wiik, Engelstad, Granli, Nygaardsvold, Skarholt, Dahlø, Støstad, Vogt, Johnsen, Øraker, Grønland, Eivind Eriksen, Johan Andersen, Henry, Klara Skoglund, Arntzen, Rystad, Nylund, Kulien, Natvig Pedersen, Friis, Westerlund, Egil Eriksen, Hartvig Svendsen, Strøm, Kirsten Hansteen, Liv Tomter, Wikborg, Lid, Dahl, Konrad Knudsen, Astrid Skare, Kittil Berg, Watnebryn, Sørensen, Mikkelsen, Terje Wold, Vågnes, Arvid Johansen,

Løbak, Løvlien, Johanne Pedersen, Leif Hansen, Hove, Jakob Pettersen, Rong, Flatabø, Oksvik, Alsvik, Ulrik Olsen, Hoem, Steffensen, Berntsen, Øines, Hamran, Moljord, Andrå, Broch, Markussen, Lars Moen, Smeby, Meisdalshagen, Ragna Karlsen, Rakel Seweriin, Strand Johansen, Hofmo, Hognestad, Remseth, Stavang, Norevik, Versto, Selås, Evensen, Løberg.

De 48 representanter var:

Eidnes, Leirfall, Benum, Svinsås, Trødal, Tøndel, Ragnhild Varmbo, Firing, Claudia Olsen, Asbj. Solberg, John Solberg, Bredal, Fredriksfryd, Noddeland, Fjermeros, Moseid, Røiseland, Chr. Oftedal, Sven Nielsen, Smitt Ingebretsen, Hope, Sundt, Kolderup, Ingvaldsen, Frogner, Svarstad, Robberstad, Haldorsen, Hareide, Utheim, Reiten, Ratvik, Cato Sverdrup, Djupvik, Hårek Hansen, Lyngstad, Ryen, Johanna Thorén, Stranger, Ramndal, Vatnaland, Vinje, Jakob Lothe, Lunde, Bøyum, Skogen, Tambs, Berthelsen.

Fraværende ved denne og den forrige votering var: Bettum, Lersbryggen, Magnus Johansen, Hønsvald, Henry Jacobsen (forf.), Jenssen, Smith-Sørensen, Oscar Olsen (forf.), Dalland, Breie, Tandberg (forf.), Kjøs (forf.), Monsen (forf.), Burull (forf.), Lavik (forf.), Tveit (forf.), Romundstad (forf.), Bae, Tellander, Rostad (forf.), Hjalmar Larsen og Svalastog.

4. Komiteens innstilling under I, punkt 4, bifaltes enstemmig.
5. Komiteens innstilling under III med den foretatte rettelse, bifaltes enstemmig.

Presidenten: Presidenten vil foreslå følgende:

1. Stortingets vedtak blir å offentliggjøre straks.
2. Stortingsprp. nr. 69, Innst. S. I¹ og debatten i Stortinget offentliggjøres i den utstrekning det ansees ikke å skade norske interesser, etter presidentskapets bestemmelse.
Det er forutsetningen at det offentliggjøres snarest mulig.

Vogt: Med Stortingets vedtak menes vel da hele voteringstemaet.

Presidenten: Ja.

¹ S.nr. 142

V o t e r i n g :

Presidentens forslag bifaltes enstemmig.

Protokollen ble deretter opplest og godkjent.

Presidenten: Etter henstilling vil presidenten foreslå at Stortingets møte i morgen settes til kl. 10. - Ingen innvending er gjort, og presidenten anser det for enstemmig bifalt.

Møtet hevet kl. 24.00.